

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS TEISĖS KATEDRA

SANDRA MARCINKĖNAITĖ
CIVILINĖ TEISĖ

**NUOSAVYBĖS TEISĖS TURINYS IR JOS RIBOJIMO PAGRINDAI
LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO
JURISPRUDENCIJOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -

Doc. dr. GEDIMINAS SAGATYS

Vilnius, 2006

TURINYS

Įvadas	3
1 skyrius. Nuosavybės samprata	8
1.1 poskyris. Nuosavybės ir nuosavybės teisės sąvoka.....	8
1.2. poskyris. Nuosavybė konstitucinėje ir civilinėje teisėje.....	9
2 skyrius. Nuosavybės teisės turinys Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje	18
2.1 poskyris. Nuosavybės teisės turinio traktuotės formavimasis.....	18
2.2 poskyris. „Triados koncepcija“ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimuose.....	20
2.3 poskyris. Nuosavybės teisės turinio apibrėžties problematika Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo praktikoje.....	23
3 skyrius. Nuosavybės teisės apribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje	32
3.1 poskyris. Nuosavybės teisės apribojimų ištakos ir prielaidos.....	32
3.2 poskyris. Nuosavybės teisės apribojimo pagrindų nustatymo problema.....	40
3.3 poskyris. Nuosavybės teisės apribojimų pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje.....	44
Pabaiga	55
Išvados	56
Siūlymai, rekomendacijos	59
Naudotos literatūros sąrašas	60
Santrauka (lietuvių ir anglų kalba).....	68

IVADAS

Žmogaus teisių ir laisvių institutas – pamatinis civilizuotos žmonijos kūrinys, kuriam demokratiškos valstybių konstitucijos suteikia teisinės vertybės statusą. Neginčytinų prigimtinių žmogaus teisių koncepcija yra dinamiška, ji kinta ir plečiasi, darydama įtaką žmonijos raidai. Todėl nenuostabu, kad šiandien tiek teorijoje, tiek praktikoje žmogaus teisių ir laisvių tema yra viena iš populiariausių, neatsižvelgiant į tai, ar apskritai kalbama apie šį fundamentalų reiškinį, ar apie vieną iš jo sudedamųjų elementų – nuosavybės teisę.

Nuosavybės teisė yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių, kuri nebuvo pamiršta įvairiais visuomenės vystymosi etapais ir sulaukė daug dėmesio iš skirtingų teisės šakų atstovų. Nuosavybės teisė buvo analizuojama romėnų teisininkų, jos nepamiršo Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos rengėjai ir įtraukė į žymią deklaraciją. Nuosavybės teisė buvo ir daugelio filosofų apmąstymų pagrindas, todėl vykstant filosofinių ideologijų kaitai, kito ir pati nuosavybės samprata.

Šiuo metu sunku rasti konstituciją, kurioje šalia kitų prigimtinių ir fundamentalių teisių nebūtų deklaruotas svarbus bei reikšmingas nuosavybės neliečiamumo principas, įrašytas ir į Lietuvos Respublikos Konstitucijos asmenims garantuojamų teisių ir laisvių katalogą. Nuosavybės neliečiamumas glaustai apibūdinamas kaip nuosavybės teisės subjekto galimybės laisvai įgyvendinti nuosavybės teises ir valstybės pareigos užtikrinti nuosavybės teisės įgyvendinimo palankiausią režimą ir ginti bei saugoti nuosavybę nuo neteisėto kėsinosi derinys (kombinacija). Nuosavybės neliečiamumas daugiausia akcentuojamas konstitucinėje ir civilinėje teisėje, tačiau tai tarpšakinis principas - prie nuosavybės teisės apsaugos didesne ar mažesne apimtimi prisideda beveik kiekvienos teisės šakos normos. Nuosavybės neliečiamumo principas - asmens laisvės simbolis, demokratinės valstybės būtina sąlyga ir visos teisinės sistemos vienas iš pamatų. Teisinė ir demokratinė valstybė neįsivaizduojama be privačios nuosavybės – materialaus kitų teisių įgyvendinimo pagrindo. Todėl visuotinai yra priimta, kad nuosavybė – tikriausias ir konkrečiausias asmens teisių ir laisvių garantas, pagrindinė ekonominės sistemos atrama.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nuosavybės teisė – fundamentali tema bet kurioje teisinėje sistemoje. Nors sulaukusi dėmesio, tyrimų ir analizės, ji Lietuvos teisės doktrinoje dar nėra visiškai išbaigta. Paminėtinos kelios aplinkybės, tiek paskatinusios nagrinėti nuosavybės teisės turinį bei šios teisės apribojimo pagrindus, tiek rodančios analizuojamos temos aktualumą. Visų pirma, teisė nėra statiškas reiškinys, taigi ir nuosavybės teisiniam santykiams būdingas dinamiškumo požymis, jie nuolat vystosi, tobulėja, o tai lemia naujų su šiuo reiškiniumi susijusių problemų

atsiradimą. Jeigu, kol nuosavybės teisės objektu buvo laikomas daiktas, nuosavybės teisės turiniui apibrėžti pakako valdymo, naudojimo ir disponavimo teisių, tai dabar, ištobulėjus civilinei apyvartai, ir pripažinus, kad nuosavybės teisės objektu gali būti nematerialaus pasaulio daiktai, išskyla nuosavybės teisės turinio problema.

Antra aplinkybė susijusi su šiuo metu vykstančiu procesu – šiuolaikinės nuosavybės teisės doktrinos formavimusi Lietuvoje. Kaip žinome, Sovietų Sąjunga ilgam laiko tarpui mūsų valstybėje nutraukė privačios nuosavybės teisinius santykius, paneigė pačią privačią nuosavybę. Tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę privatinės nuosavybės institutas buvo grąžintas į teisinę sistemą ir reformuotas keičiant bei pildant 1964 m. Civilinio kodekso nuostatas. Kol galiausiai 2000 m. liepos 18 d. buvo priimtas dabartinis Civilinis kodeksas. Nuo šio reikšmingo įvykio praėjo nedaug laiko, kas sąlygojo, jog nuosavybės teisės koncepcija yra formavimosi stadijoje. Todėl reikšminga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija nuosavybės teisės klausimais, kadangi ji tam tikra apimtimi įtakoja ir daro poveikį kuriamai ir besiformuojančiai nuosavybės teisės doktrinai.

Nagrinėjamos temos aktualumą patvirtina ir gana paradoksali aplinkybė - iki šiol teisės moksle šioje srityje nebuvo atlikta išsamių mokslinių tyrimų, nepaisant to, kad Konstitucinio Teismo praktikoje nuosavybės teisė lyderiauja, t. y. atitinkami šios teisės aspektai paliečiami tiek pirmosiose su nuosavybės teisės santykiais susijusiose konstitucinės justicijos bylose, tiek dabartinėse. Galiausiai paminėtina, kad nuosavybės teisės turinio klausimu nėra vieningos nuomonės nei Lietuvos teisės doktrinoje, nei pažvelgus į užsienio šalių literatūrą. O nuosavybės teisės ribojimo pagrindai kelia nemažai problemų dėl neišvystytos nuosavybės teisės apribojimų sampratos.

Mokslinis naujumas. Nuosavybės teisės turinys ir šios teisės ribojimo pagrindai dar laukia savo tyrinėtojų. Šie nuosavybės teisės aspektai turi tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę, bet yra mažiausiai analizuoti. Lietuvoje nerasime mokslinio darbo, kuriame nuodugniai būtų kalbama apie nuosavybės teisės turinį ir jos ribojimo pagrindus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Šio darbo mokslinis naujumas pasireiškia tuo, kad tai pirmas darbas, kuriame atskleista, kokia yra nuosavybės teisės turinio traktuotė Konstitucinio Teismo kuriamoje doktrinoje ir kokius pagrindus Teismas laiko tinkamais riboti šią prigimtine teisę.

Apskritai šiuo metu daiktinei teisei Lietuvoje nėra teikiamas pakankamas dėmesys ir jei ne profesoriaus V. Pakalniškio darbai, teisės doktrina daiktinės teisės instituto klausimais atrodytų skurdžiai. Nuosavybės teisė taip pat ne iki galo išanalizuota ir tik atitinkamais aspektais atskleista tema. Ryškiausia šioje srityje yra A. Rauličkytės disertacija „Nuosavybės teisės gynimas konstitucinės priežiūros institucijose“ ir E. Švilpaitės moksliniai darbai, tiesa, pastaroji autorė

dėmesį koncentruoja į nuosavybės teisę Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos kontekste. Civilinės teisės vadovėliuose nuosavybės teisės turiniui, o juo labiau jos apribojimo pagrindams daug dėmesio neskiriama. Konstitucinėje teisėje nuosavybės teisės sampratą bandoma atskleisti darant nuorodas į atitinkamus Konstitucinio Teismo nutarimus. Galiausiai kituose šiame darbe naudotuose šaltiniuose, sąlyginai išskiriant T. Staugaitienės ir K. Jovaišo mokslinius straipsnius, nuosavybės teisės turinys ir apribojimo pagrindai analizuojami fragmentiškai.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Magistro baigiamojo darbo tikslas yra sisteminiu požiūriu ištirti bei įvertinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pateiktą nuosavybės teisės turinio traktuotę ir išsamiai išnagrinėti šios teisės ribojimo pagrindus, su tuo susijusias teorines bei praktines problemas.

Siekiant nurodyto tikslo keliami šie darbo uždaviniai :

- Pateikti nuosavybės ir nuosavybės teisės sampratą bei atskleisti šios teisės esmę konstitucinėje ir civilinėje teisėje.
- Apžvelgti nuosavybės teisių „trejeto“ koncepciją ir nustatyti, kiek ji aktuali Konstitucinio Teismo praktikoje.
- Nuosekliai išnagrinėti ir įvertinti nuosavybės teisės turinį Konstitucinio Teismo doktrinoje.
- Nurodyti nuosavybės teisės ribojimo ištakas bei pateikti ribojimų būtinumą rodančius argumentus.
- Identifikuoti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nurodytus nuosavybės teisės ribojimo pagrindus.
- Pateikti išsamią nuosavybės teisės ribojimo pagrindų analizę.

Teorinė ir praktinė darbo reikšmė. Šis magistro baigiamasis darbas turi nemažą teorinę ir praktinę reikšmę. Visų pirma, jis svarbus tiek civilinės, tiek konstitucinės teisės teorijai. Antra, juo galima remtis (vadovautis) vykdant tolesnius mokslinius tyrimus, sprendžiant naujai kylančias problemas. Darbe suformuluotos pagrindinės nuostatos gali padėti geriau suvokti šiuolaikinę nuosavybės teisės turinio traktuotę, šios teisės ribojimo pagrindus.

Tyrimo objektas. Mokslinio tyrimo objektas yra du nuosavybės teisės komponentai – šios teisės turinys ir apribojimų pagrindai. Tyrimui keliami tikslai lėmė, jog darbe bus analizuojama ir nuosavybės teisės samprata, klasikinis nuosavybės teisės turinys. Kadangi tyrimo objektas siejasi su ekspropriacija bei ribojimų pateisinimu, tai, kiek reikalinga magistro baigiamojo darbo temos atskleidimui, bus tiriami ir šie dalykai.

Hipotezė. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota šiuolaikinė nuosavybės teisės turinio traktuotė, pateikti pagrįsti šios teisės ribojimo pagrindai.

Darbo metodologija. Tyrimo tikslas suponavo šių mokslinių metodų taikymą. Plačiausiai naudotas sisteminės analizės ir indukcinis tyrimo metodas. Ypač parankus buvo pastarasis metodas, kadangi kalbama apie nuosavybės teisės turinį ir ribojimo pagrindus Konstitucinio Teismo praktikoje. Taigi konkrečiose konstitucinės justicijos bylose nagrinėti nuosavybės teisės turinio ir ribojimo pagrindų klausimai buvo apibendrinti ir pateiktos išvados. Sisteminės analizės metodas leido į tyrimo objektą pažvelgti ne tik Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, bet ir visos teisės doktrinos kontekste. Taip pat buvo pasitelktas istorinis metodas, kurio pagalba atskleista romėnų nuosavybės teisės instituto tam tikri aspektai. Tiriant Konstitucinio Teismo nutarimus, naudota ir lingvistinis metodas. Analizuojamai medžiagai apibendrinti ir išvadoms formuoti pasitelkti loginis ir apibendrinimo metodai.

Tyrimo šaltiniai. Magistro baigiamojo darbo pavadinimas parodo, jog pagrindiniai tyrimo šaltiniai – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, susiję su nuosavybės teisės santykiais. Konstitucinio Teismo kuriama doktrina yra tarsi Konstitucijos, kaip pradinio teksto, tęsinys, todėl Lietuvos Respublikos Konstitucija - taip pat reikšmingas tyrimo šaltinis. Neapsieita ir be kitų valstybių pagrindinių įstatymų nagrinėjimo. Nuosavybės teisė civilinėje teisėje traktuojama kaip svarbiausia daiktinė teisė, todėl atliekant mokslinę analizę, remtasi Lietuvos bei kitų šalių civiliniais kodeksais. Tyrimo metu naudotasi tiek nacionalinius Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų darbais – monografijomis, vadovėliais, disertacijomis, mokslinių konferencijų medžiaga, specializuotuose periodiniuose teisiniuose leidiniuose (pvz., Justitia, Jurisprudencija, Politologija, Verslo ir komercinė teisė, Teisės problemos) publikuotais moksliniais straipsniais, teisės aktų komentarais.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, siūlymai ir rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas, santrauka (lietuvių ir anglų kalba). Pirmame teorinio pobūdžio skyriuje „Nuosavybės samprata“ pateikiama nuosavybės ir nuosavybės teisės sąvokų reikšmės, trumpai apžvelgiama nuosavybės teisės instituto reglamentavimas romėnų teisėje, atskleidžiama nuosavybės teisės koncepcija civilinėje teisėje ir šios teisės samprata Konstitucinio Teismo doktrinoje.

Antras skyrius „Nuosavybės teisės turinys Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje“ skirtas nuosavybės teisės turinio analizei, o būtent fragmentiškai aptariamas nuosavybės teisės „trejeto“ atsiradimas, nurodoma, kiek šia teisių „triada“ vadovaujasi Konstitucinis Teismas bei pateikiama Teismo suformuota nuosavybės teisės turinio apibrėžtis.

Trečiame skyriuje „Nuosavybės teisės apribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje“ dėmesys sutelkiamas į nuosavybės teisės apribojimo pagrindus, t. y. nurodoma, kad nuosavybės teisė nėra absoliuti ir visiškai neliečiama. Pabrėžiama, jog nuosavybei būdinga socialinė funkcija ir įpareigojančios nuosavybės teisės atsiradimas prisidėjo prie šios teisės ribojimo pateisinimo; pateikiama Konstitucinio Teismo suformuota žmogaus teisių ribojimo formulė bei sąlygos, kurių privalu laikytis ribojant šią fundamentalią teisę; atribojama ekspropriacija nuo nuosavybės teisės ribojimo, ko pasekoje nustatomi nuosavybės teisės apribojimo pagrindai ir išdėstoma jų analizė.

NUOSAVYBĖS SAMRATA

Nuosavybės ir nuosavybės teisės sąvoka

Mokslinis nuosavybės terminas vartojamas keliomis reikšmėmis – ekonomine ir teisine. „Nuosavybė pirmiausia yra ekonominė kategorija. Kiekvienoje žmonijos raidos epochoje, kiekvienos visuomenės santvarkos valstybėje pagrindiniai visuomeniniai santykiai yra nuosavybės santykiai“¹. Taigi ekonomine prasme nuosavybė – „tai ekonominiai santykiai, atsiradę dėl daiktų valdymo, naudojimo ir disponavimo jais“². „Asmens santykis su jam priklausančiu daiktu ir šio asmens santykiai su kitais asmenimis dėl daikto ir yra ekonominis nuosavybės santykis“³.

„Atsiradus valstybei ir jos neišvengiamai palydovei teisei, nuosavybės santykiai pateko į valstybės interesų ratą, tapo teisės reguliuojami, įtvirtinami ir ginami“⁴. Teisiškai sureguliuoti šie santykiai įgijo teisinę formą ir yra vadinami nuosavybės teise (nuosavybė juridine prasme), kuri gali būti suvokiama dvejopai. Kai kalbama apie valstybės sukurtą sistemą juridinių normų, kurios reguliuoja, įtvirtina, keičia nuosavybės santykius, nustato valdymo, naudojimo ir disponavimo formas bei ribas, galimus nuosavybės objektus, jų teisinį režimą ir pan., tai turima omeny nuosavybės teisė objektyviaja prasme, t.y. „visuma teisės normų, reguliuojančių ekonominius santykius dėl daiktų valdymo, naudojimosi jais bei disponavimo“⁵. „Tokių juridinių normų visuma suvokiama kaip vientisas nuosavybės teisės institutas“⁶.

„Objektyviosios teisės normose (tiek Konstitucijoje, tiek įstatymuose) įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės yra pagrindas subjektyviosioms individo teisėms atsirasti ir joms įgyvendinti“⁷. Taigi subjektyvioji nuosavybės teisė – „teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų

¹ Staugaitienė T. Nuosavybė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. P. 67.

² Vasarienė D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P. 105; Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 202; Stanislovaitis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 127; Namų advokatas/sudar. Prapiestis J. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002. P. 573.

³ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 202.

⁴ Stanislovaitis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 128.

⁵ Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V./red. Staskonis V. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vija. 1997. P. 248; Namų advokatas/sudar. Prapiestis J. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002. P. 573; Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 203; Vilčinskis Š. Konstituciniai nuosavybės teisės gynimo pagrindai// Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga. Panevėžys: Teisė, 1994. P. 79.

⁶ Stanislovaitis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 128; Гражданское право/ под. ред. Е. А. Суханова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. P. 26.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 114-2643. [8] (tikslus nutarimo pavadinimas yra literatūros sąrašė, laužtiniuose skliaustuose esantis skaičius rodo jo eilės numerį).

teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės objektą ir juo disponuoti“⁸. Panašų subjektyviosios nuosavybės teisės apibrėžimą yra pateikęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nurodydamas, jog „subjektinė nuosavybės teisė yra elementas absoliutaus teisinio santykio, kuriame savininkui priešpriešinami visi kiti asmenys, privalantys susilaikyti nuo šios teisės pažeidimų <...> subjektinę nuosavybės teisę galima apibūdinti kaip įstatymų saugomą savininko galimybę valdyti jam priklausantį turtą, juo naudotis ir disponuoti savo nuožiūra ir interesais, bet neperžengiant įstatymų nustatytų ribų, nevaržant kitų asmenų teisių ir laisvių“⁹.

Neginčytina, jog atitinkamoje visuomenėje galiojančia teisės sistema siekiama užtikrinti tinkamą tam tikro nuosavybės modelio, sudarančio visuomenės ūkinės santvarkos pagrindą, apsaugą. Priklausomai nuo ekonominių nuosavybės santykių turinio pasikeitimų kinta ir nuosavybės teisės turinys. „Tačiau nuosavybė ekonomine prasme yra kiekvienoje visuomenėje, o nuosavybės teisė turi istorinį, pereinamąjį charakterį“¹⁰, ji evoliucionuoja veikiami įvairių visuomenės gyvenimo reiškinių. Nuosavybės teisės samprata istorijos eigoje keičiasi savo subjekto, objekto, juridinės konstrukcijos atžvilgiu.

Nuosavybė konstitucinėje ir civilinėje teisėje

Turbūt nė viena nuosavybės teisės analizė neapsiėjo be trumpo įvado į romėnų teisę. Romos valstybės laikotarpiu sukurtas nuosavybės teisės institutas yra reikšmingas atsparos taškas sprendžiant su nuosavybės teise susijusias pagrindines teorines ir praktines problemas. Romėnų teisės įtaka šiuolaikinei daiktinei teisei akivaizdi. „Nuosavybės teisės srityje romėnų teisė pasižymi ypač preciziškai reglamentuotomis nuosavybės rūšimis, kurių vienos <...> turi <...> tik istorinę reikšmę, o be kitų, kaip pavyzdžiui, bendrosios nuosavybės, neįsivaizduojami šiuolaikiniai daiktiniai

⁸ Namų advokatas/sudar. Prapiestis J. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002. P. 573; Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 203; Stanislovaitytė R. Komerčinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 128; Vasarienė D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P.105; Taminskas A. Daiktinės teisės teorinės ir praktinės problemos Lietuvos Respublikoje// Prievolių įvykdymo užtikrinimo problemos naujųjų ekonominių santykių aplinkoje: tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Justitia, 1996. P. 33; Vilčinskis Š. Konstituciniai nuosavybės teisės gynimo pagrindai// Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga. Panevėžys: Teisė, 1994. P. 79.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740. [19].

¹⁰ Vasarienė D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P. 105.

santykiai. Tas pats pasakytina ir apie labai aiškiai išskirtus nuosavybės teisės įgijimo būdus, kuriuos pakankamai nuosekliai atkartoja galiojanti teisė¹¹.

Iš kitos pusės, romėnų teisininkai nepateikė konkretaus, aiškaus nuosavybės teisės apibrėžimo, tačiau „didžiausią karjerą nuosavybės teisės istorijoje, be jokios abejonės, padarė Bertoluso suformuota nuosavybės teisės sąvoka. Jis sakė, kad nuosavybė suteikia galimybę savininkui daryti su materialiu daiktu viską, ko nedraudžia teisė. Nuosavybės teisė, romėnų supratimu, viena vertus, nurodo jos subjektui laisvės ribas (pozityvioji nuosavybės teisės funkcija), kita vertus, yra jos laisvės garantas (negatyvioji nuosavybės teisės funkcija, pašalinanti galimybę tretiesiems asmenims kištis į svetimą nuosavybę)¹².

Romos teisininkai, neatsižvelgdami į tai, kaip nuosavybė apibrėžta, tvirtino, jog „nuosavybės teisė yra gryniausia daiktinė teisė; ji yra platesnė ir senesnė už visas kitas daiktines teises. Ji yra pilna ir išimtiną asmens viešpatavimo galia bet kuriam daiktui <...>; nuosavybės teisė visais atžvilgiais yra absoliutiškiausia teisė, kurią žmogus gali turėti daiktui¹³. Tačiau pabrėžtina, jog nuosavybės teisės absoliutumą romėnai suprato „kaip savininko teisę į daiktą, kuri turima erga omnes ir suponuoja likusiųjų teisės subjektų pareigą šios teisės nepažeisti ar netrukdyti jos įgyvendinti¹⁴. Iš kitos pusės, nuosavybės teisės absoliutumą aiškiai reiškėsi jos procesinėje gynyboje (galimybė pareikšti vindikacinį ieškinį bet kuriam asmeniui, pas kurį yra daiktas).

Romėnų teisėje nuosavybė nuėjo labai ilgą evoliucijos kelią, tačiau galiausiai susiformavo kaip subjektinė teisė, o romėnų nuosavybės teisės institutas tapo daugelio Europos valstybių daiktinės teisės pamatu.

Nuosavybės teisei visais laikais buvo teikiamas išskirtinis dėmesys. Ji tapo ne tik teisės teoretikų, bet ir filosofų, politologų, ekonomistų nagrinėjimo objektu. Pavyzdžiui, žymus anglų teisininkas W. Blackstone'as nurodė, jog „trečioji absoliuti teisė (po teisės į gyvybę ir laisvę), būdinga kiekvienam anglui, yra nuosavybės teisė : ši teisė apima laisvą naudojimąsi, valdymą ir disponavimą visu jo turtu, be jokios kontrolės ar apribojimų, saugomų tik žemės įstatymų <...> tokia didelė yra įstatymų pagarba privačiai nuosavybei, kad jie neleis net mažiausių šios teisės pažeidimų, net dėl visos bendruomenės gerovės¹⁵. Tuo tarpu garsus filosofas Ž. Ž. Ruso laikėsi priešingos

¹¹ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.-V., 2005. P. 101.

¹² Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 126.

¹³ Girard P. F. Romėnų teisė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1931. T. 1. P. 334.

¹⁴ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.-V., 2005. P. 102.

¹⁵ Blackstone W. Commentaries on the Laws of England. London, 1809. P. 135// cituota pagal Rauličkytė A. Eminent domain prigimtinės teisės teorijoje// Politologija. 1997, Nr. 2(10). P. 74.

nuomonės ir kalbėdamas apie visuomenės sutartį teigė, kad nuosavybės teisės reikalavimai paklūsta labiau svarbiems bendruomenės reikalavimams, kad savininkai yra tik bendro turto saugotojai ir kad žmonės turi prigimtines teises tik į tai, kas reikalinga jų subsistencijai¹⁶.

Nuosavybės teisę mini net seniausi teisės šaltiniai, pavyzdžiui, „Dvylikos lentelių įstatymuose jau yra tiek kilnojamojo, tiek nekilnojamojo turto privati nuosavybė“¹⁷. Vėliau ši teisė buvo garantuojama tokiuose svarbiuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose kaip Magna charta libertatum (Didžioji laisvės chartija 1215 m.), JAV Teisių bilyje (1789 – 1791 m.); Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (1948 m.) ir kt. Šiuo metu nuosavybės teisė yra viena iš pagrindinių visuotinai pripažintų žmogaus teisių ir įtraukta tiek į su asmens teisėmis ir laisvėmis susijusius tarptautinius teisės aktus, pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (1950 m.), tiek ir į valstybių konstitucijas bei kitus įstatymus (pirmiausia tai Civilinius kodeksus).

Ne išimtis ir Lietuva – Lietuvos Respublikos Konstitucijos „23 straipsnyje įtvirtinta teisė į nuosavybės neliečiamumą yra priskirtina vienai svarbiausių žmogaus teisių“¹⁸, o Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse nuosavybės teisė reglamentuota kaip daiktinė teisė. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog „nuosavybės teisės institutas yra visų teisės šakų sąlytyje“¹⁹, kad tai „kompleksinis institutas, sudarytas iš konstitucinės, administracinės, baudžiamosios ir civilinės teisės normų, kur pastarosios užima dominuojančią padėtį“²⁰. Todėl taikliai pastebėjo teisėja T. Staugaitienė teigdama, kad „bendros nuosavybės sąvokos teisėje, kaip žinoma, nėra. Atskirose teisės šakose (konstitucinėje, civilinėje, ūkinėje) nuosavybė suprantama skirtingai“²¹.

Konstitucija – normų norma (lex fundamentalis), esanti pačioje teisės sistemos viršūnėje, tai neginčytinas ir visuotinai aiškus dalykas. Ne naujiena ir tai, kad konstitucinė teisė – teisės šaka, kurią sudaro sistema teisės normų, nustatančių valstybės organizavimo, valstybės valdžios institucijų sistemą, jos veiklos pagrindus, svarbiausias asmens teises ir laisves. Konstitucinės teisės svarba teisinėje sistemoje įpareigoja, kad universalūs konstituciniai institutai (tarp jų ir nuosavybės teisės institutas) užtikrintų visų teisės šakų poreikius (reikalavimus). Todėl savaime suvokiama, jog konstitucinė nuosavybės samprata yra (ir turi būti) plačiausia.

¹⁶ Ruso Ž. Ž. Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1979. P. 155.

¹⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 124.

¹⁸ Andriulienė A., Baltutytė E., Birmontienė T. ir kt. Žmogaus teisės. Diskriminacijos draudimas Lietuvoje ir tarptautinėje teisėje: mokomoji priemonė. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004. P. 114.

¹⁹ Dapšys A. Nusikaltimų nuosavybei prevencijos problemos// Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga. Panevėžys: Teisė, 1994. P. 113.

²⁰ Гражданское право/ под ред. Е. А. Суханова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. P. 27.

²¹ Staugaitienė T. Nuosavybė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. P. 67.

„Konstitucijoje, aukščiausios galios teisės normose, įtvirtinamos pagrindinės teisės, kylančios iš žmogaus prigimties“²², tarp jų - nuosavybės teisė. Nuosavybės teisės prigimtinį pobūdį yra pabrėžęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas teigdamas, kad „nuosavybės teisė – žmogaus prigimtinė teisė“²³; „teisė turėti nuosavybę yra viena svarbiausių žmogaus prigimtinių teisių“²⁴. Kaip žinoma, konstitucinės nuostatos išdėstytos abstrakčiai ir lakoniškai, Lietuvos Respublikos Konstitucija nepateikia nuosavybės sampratos, tačiau ji formuojama Konstitucinio Teismo, esančio Konstitucijos apsaugos institucija, jurisprudencijoje.

Tuo tarpu civilistikoje nuosavybės sampratai skiriama pakankamai daug dėmesio. Nuosavybės teisės apibrėžimas yra įtvirtintas daugelio valstybių Civiliniuose kodeksuose, pavyzdžiui, Prancūzijos Civiliniame kodekse nuosavybė apibrėžta kaip „teisė naudotis bei disponuoti daiktu pačiu absoliučiausiu būdu ir įgyvendinant šią teisę nepažeisti draudimų nustatytų įstatymais arba taisyklėmis“²⁵ (544 str.). Panašiai nuosavybės teisę traktuoja ir Vokietijos Civilinis kodeksas : „turto savininkas gali elgtis su savo daiktu, kaip jis nori, neleidamas niekam jam trukdyti, kiek tai neprieštarauja įstatymams ar trečiųjų asmenų teisėms“²⁶ (903 str.). Mūsų Civilinis kodeksas minėtąją teisę įvardija per jos turinį : „Nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti“²⁷.

Taigi, galima teigti, kad civilinės teisės teorijoje nuosavybės teisė – subjektinė teisė, atsirandanti teisės normų pagrindu, įvykus tam tikram juridiniam faktui arba jų deriniui, ir duodanti „galimybę jos turėtojų savo nuožiūra objektyviosios teisės normų nustatytose ribose tam tikrą turtą valdyti, naudoti ir juo disponuoti“²⁸. Tokios nuostatos savo praktikoje laikosi ir Konstitucinis Teismas, teigdamas, kad „nuosavybės santykiai, kaip ir kiti civiliniai teisiniai santykiai, atsiranda, pasikeičia ar pasibaigia įvykus tam tikriems juridiniams faktams. Juridiniai faktai dėl kurių atsiranda nuosavybės santykiai, paprastai yra tokie : naujo daikto sukūrimas gamybinės ar kitokios veiklos

²² Jarašiūnas E. Pagrindinių teisių katalogas ir konstitucinė justicija// Žmogaus teisių apsaugos mechanizmas: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997. P. 6.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugjūčio 23 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 152-5605. [38].

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 42-771. [4].

²⁵ Valleta V. Vakarai ir Lietuva : žemės ir nekilnojamo turto nuosavybės teisės lyginamoji analizė// Teisės problemos. 1994, Nr. 4. P. 66.

²⁶ Ibid P. 67

²⁷ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74.

²⁸ Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V./red. Staskonis V. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta. 1997. P. 236.

metu, turto įsigijimas pagal sandorius, vaisių ir pajamų gavimas²⁹. Civilinės teisės teorijoje pateikiamas ir platesnis nuosavybės teisės apibrėžimas, nurodant, jog „nuosavybės teisė savo turiniu yra plačiausia daiktinė teisė, suteikianti savininkui ir tik jam galimybę, įgyvendinant visišką savininko viešpatavimą turto atžvilgiu, nustatyti jam priklausančio turto naudojimo būdą ir kryptį bei drausti arba leisti kitiems asmenims naudoti turtą“³⁰.

Nuosavybės teisės koncepcija pateikta civilinėje teisėje įtakojo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotą nuosavybės sampratą. Konstitucinę justiciją vykdomasis Teismas ne tik konstatavo, jog „nuosavybės teisė – viena pamatinių žmogaus teisių“³¹; „nuosavybės teisės priskirtinos pagrindinėms konstitucinėms žmogaus teisėms“³², bet ir pabrėžė, kad „nuosavybė yra teisė į turtą. Tai reiškia savininko teisę nekliudomai daryti turtui bet kokią poveikį, jei tuo nepažeidžiamas įstatymas, sutartis arba trečiųjų asmenų teisės ir draudimą kitiems asmenims jį daryti“³³; „subjektinės nuosavybės teisės – tai savininko teisė valdyti jam priklausančią turtą, juo naudotis bei disponuoti“³⁴. Tokios subjektinės teisės atsiradimo pagrindas turi būti teisėtas, tą aiškiai yra pažymėjęs ir Konstitucinis Teismas teigdamas, jog „okupacinės valdžios savivalės aktų pagrindu negalėjo atsirasti ir neatsirado teisėta valstybinė visuomeninė nuosavybė, nes teisė negali atsirasti neteisės pagrindu“³⁵. Kaip pastebėjo A. Rauličkytė, „Konstitucinio Teismo pateiktas nuosavybės ir nuosavybės teisės apibrėžimas rodo, kad Konstitucinis Teismas <...> nuosavybės teisę apibrėžia pasiremdamas įprasta civilinėje teisėje nuosavybės samprata“³⁶. Tačiau detali konstitucinės priežiūros institucijos praktikos analizė leidžia teigti, kad Teismas suformavo platesnę nei civilinėje teisėje nuosavybės koncepciją.

Pirmiausia norisi atkreipti dėmesį į tai, jog pats Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pastebėjo, kad civilistikoje susiformavusi nuosavybės teisės samprata visapusiškai nebeatitinka dabartinių santykių reguliavimo ir viename iš nutarimų nurodė - „dėl diferencijuoto nuosavybės santykių reguliavimo (atsižvelgiant į reguliuojamų nuosavybės santykių srities savitumus, turto

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 15 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 47-889. [5].

³⁰ Гражданское право/ под. ред. Е. А. Суханова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. Р. 27.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 110-3536. [25].

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289. [13].

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 9-228. [6].

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 85-2548. [21].

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 93-4223. [33].

³⁶ Rauličkytė A. Nuosavybės teisės gynimas konstitucinės priežiūros institucijose: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/VU. V., 2000. P. 38-39.

prigimties, funkcijų, paskirties specifika, skirtingą subjektų padėtį) atsiranda vis mažiau klasikinių civilinės teisės bruožų turinčios nuosavybės teisės rūšys: pramoninė, komercinė, finansinė³⁷.

Kaip žinoma, „privatinės teisės srityje asmens nuosavybės teisė dažnokai suabsoliutinama ir siejama su laisve savo nuožiūra valdyti, naudoti, disponuoti ar atlikti kitus veiksmus savo nuosavybės atžvilgiu“³⁸. Tačiau šiuolaikinė civilinė apyvarta yra sudėtingas reiškinys, jos objektu yra ne tik materialus daiktas, bet ir įvairūs nematerialaus pobūdžio objektai. Tai lėmė, kad pastaruoju metu absoliuti savininko teisių į nuosavybę galia vis dažniau kvestionuojama, vis labiau kalbama apie nuosavybei būdingą socialinę funkciją, įpareigojantį nuosavybės pobūdį. Tokios nuostatos „kai kurių valstybių konstitucijose yra įtvirtintos pažodžiui, bet Lietuvos Respublikos Konstitucijoje („pradiniame“ tekste) nutylėtos“³⁹. „Įpareigojanti nuosavybė paprastai suvokiama kaip nustatanti daugiau ypač pozityvių pareigų, nei paprastai reikalauja kitų asmenų teisių ir laisvių gerbimo principas“⁴⁰. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne viename savo nutarimų pasisakė apie įpareigojantį nuosavybės pobūdį : „nuosavybė įpareigoja <...>, šia nuostata išreiškiama nuosavybės socialinė funkcija“⁴¹ (plačiau apie tai 3 skyriuje).

Dar vienas svarbus dalykas – konstitucinę justiciją vykdančias Teismas išskyrė ir nuosavybės teisės funkcijas, padedančias geriau suvokti nuosavybės teisės esmę, jos paskirtį. Viena iš jų - socialinė funkcija - jau buvo minėta, o „pagrindinė nuosavybės teisės funkcija – suteikti jos turėtojui atitinkamą laisvę <...> ekonomikos srityje“⁴².

Reikšminga tai, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kuriamoje doktrinoje pastebimas konstitucinės nuosavybės teisės objekto artėjimas prie realiai egzistuojančių ekonominių santykių. Tokiu būdu tam tikros vertybės, civilistikoje nelaikomos nuosavybės teisės objektais, tapo saugomos pagal Konstitucijos 23 straipsnį. Pavyzdžiui, Teismas Konstitucijos 23 straipsnio saugomu objektu pripažino paveldėjimo teisę : „paveldėjimo teisės institutas kyla iš Konstitucijos.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7].

³⁸ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 217.

³⁹ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio teismo diskrecija// Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2002. P. 17-18.

⁴⁰ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 217.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 110-3536. [25]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 28-1003. [28]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000. [29].

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7].

Konstitucija garantuoja paveldėjimo teisę⁴³; „pagal Konstituciją negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį būtų paneigta palikėjo valia palikti nuosavybę kaip palikimą kitiems asmenims“⁴⁴. Pažymėtina, kad žinoma praktika, kuomet paveldėjimo teisė tiesiogiai garantuojama pagrindiniame šalies įstatyme, suteikiant jai saugomos vertybės statusą. Tokio reglamentavimo pavyzdžiu yra Vokietijos konstitucijos 14 straipsnio 1 d., Lenkijos konstitucijos 21 straipsnio 1 d., kur aiškiai nustatyta, jog saugoma ne tik nuosavybės, bet ir paveldėjimo teisė.

Kaip nuosavybės teisės objektą Teismas nurodė ir asmens reikalavimą išmokėti teisingą atlyginimą už darbą: „asmens reikalavimai išmokėti teisingą atlyginimą už darbą yra ginami ne tik pagal Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalį, bet ir pagal Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad nuosavybės teisės saugo įstatymai“⁴⁵. „Asmeniui, kuris atliko pavestą darbą, pagal Konstituciją atsiranda teisė reikalauti, kad jam būtų sumokėtas visas pagal teisės aktus priklausantis darbo užmokestis (atlyginimas), taip pat kad jis būtų sumokėtas nustatytu laiku. Ši teisė (remiantis ir Konstitucijos 23 straipsniu) yra garantuojama, saugoma ir ginama kaip nuosavybės teisė“⁴⁶. Taip pat konstitucinę priežiūrą vykdanči institucija pripažino nuosavybe teisę į pensiją: „asmuo, kuris atitinka įstatymo nustatytas sąlygas senatvės pensijai gauti ir kuriam ši pensija paskirta ir mokama, turi teisę į atitinkamo dydžio piniginę išmoką, t. y. teisę į nuosavybę. Pagal Konstitucijos 23 straipsnį ši teisė turi būti saugoma ir ginama“⁴⁷.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucinis Teismas nepateikia aiškių kriterijų nuosavybės teisės objektų identifikavimui ir sisteminimui. Taigi, galima teigti, jog jis yra pasirinkęs ad hoc požiūrį, kiekvienoje byloje vertindamas ginamą vertybę atskirai. To pasekoje Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsniu yra garantuojama plataus įvairių rūšių turto spektro apsauga – nuo tradicinių nuosavybės teisės objektų iki socialinių išmokų, reikalavimo teisių. Savaiame suvokiama, kad plečiant objektų ratą, kyla jų gynimo (apsaugos) klausimas. Kaip žinia, nei viena teisės šaka tiesiogiai nesuteikia asmenims galimybės ginti, kad ir, pavyzdžiui, teisės gauti pensiją kaip nuosavybės teisės. Tuo tarpu Konstitucinis Teismas aiškiai pabrėžė, jog teisės į pensiją gynimas turi būti vykdomas konstitucinės nuosavybės teisės garantijos pagrindu.

Kalbant apie konstitucinę nuosavybės sampratą, plėtojamą Konstitucinio Teismo praktikoje, norisi atkreipti dėmesį ir į tai, kad konstitucinė nuosavybės apsauga sietina su status quo garantija.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 24-889. [27].

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 68-3094. [32].

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708. [35].

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 113-5057. [30]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 115-5221. [34].

Konstitucinę justiciją vykdančias Teismas ne viename savo nutarimų yra pažymėjęs, jog „konstitucinė nuosavybės apsaugos garantija – tai status quo garantija, nes pirmiausia saugo asmens turimas nuosavybės teises“⁴⁸. Kad Konstitucinis Teismas aiškiai susiejo 23 straipsnio taikymą su egzistuojančiomis teisėmis, parodo jau minėtas 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas, kuriame buvo konstatuota, kad ginama „paskirta ir mokama“ pensija, t.y. egzistuojanti nuosavybė, tačiau Konstitucijos apsauga besirūpinančio Teismo praktikos analizė parodė, jog šios nuostatos ne visada laikomasi. Pirmiausia šioje vietoje reikėtų paminėti asmenų, atkuriančių nuosavybės teises į nacionalizuotą turtą, teisių gynybą remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsniu. Kalbėdamas apie nuosavybės atkūrimo procesą Konstitucinis Teismas akcentavo, kad reikėtų pripažinti platesnę konstitucinės garantijos sampratą ir nurodė, jog : „įstatymų leidėjas nuo pat Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo dienos teisės aktais pripažino okupacinės valdžios neteisėtai nutrauktą Lietuvos piliečių nuosavybės teisių tęstinumą. Todėl teisėti interesai asmenų, kurių nuosavybės teises nutraukė okupacinė valdžia, ginami atsižvelgiant į konstitucines nuosavybės apsaugos nuostatas“⁴⁹, nepaisant to, kad prieš tai Teismas teigė, kad „kol atitinkamos valstybės institucijos nėra priėmusios sprendimo dėl nuosavybės teisių atstatymo, asmenys, kuriems atstatomos nuosavybės teisės, realiai neturi subjektinių nuosavybės teisių į turėtąjį turtą“⁵⁰.

Antra, reikėtų nepamiršti pažymėti, jog konstitucinė nuosavybės samprata, išplėtotą Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, pasižymi dar viena ypatybe - Teismas yra konstatavęs, kad : „Konstitucijos 23 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog nuosavybė neliečiama; šio straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad nuosavybės teises saugo įstatymai. Šios konstitucinės nuostatos suponuoja tai, kad Konstitucija, garantuodama nuosavybės apsaugą, kartu įtvirtina ir konstitucinę teisę įgyti nuosavybę (pabraukta autorės) bei garantuoja šios teisės apsaugą“⁵¹. Į tai atkreipė dėmesį ir kai kurie autoriai, pavyzdžiui, A. Rauličkytė teisei įgyti nuosavybę suteikė konstitucinę apsaugą⁵², o, pasak E. Šileikio, „Konstitucinis Teismas praplėtė nuosavybės sampratą, pažymėdamas, kad bendrasis nuosavybės neliečiamumas ir nuosavybės teisių apsauga reiškia <...> ir kiekvieno asmens teisę į nuosavybę (t. y.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1004. [31].

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 95-2642. [18].

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 57-1605. [15]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1004. [31].

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 28-1003. [28].

⁵² Rauličkytė A. Nuosavybės teisės gynimas konstitucinės priežiūros institucijose: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/VU. V., 2000. P. 72-73.

galimybę tapti savininku)⁵³. Taigi Konstitucinis Teismas apsaugą suteikė tiek egzistuojančiai nuosavybei, tiek teisei įgyti nuosavybę. Todėl, galima manyti, jog nors Teismas ir vadovaujasi Europos žmogaus teisių teismo kuriama praktika, tačiau akiai ja neseka, nes Europos žmogaus teisių konvencija negina teisės įgyti nuosavybę, o tik esamą nuosavybės teisę⁵⁴, Europos žmogaus teisių teismas yra pažymėjęs, jog „konvencija negarantuoja teisės įgyti nuosavybę“⁵⁵.

Visi minėtieji dalykai leidžia konstatuoti, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, formuodamas konstitucinę nuosavybės koncepciją, vadovaujasi civiline nuosavybės samprata, į pastarąją įtraukdamas nuosavybės kaip pareigos visuomenei sąvoką, papildydamas ją platesniu objektų, kurie paprastai atskirose teisės šakose net neasocijuojami su nuosavybe, ratu, išskirdamas svarbias nuosavybės teisės funkcijas bei praplėsdamas nuosavybės traktuotą teisės įgyti nuosavybę įtraukimu. Todėl, galima teigti - Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota konstitucinė nuosavybės kategorija yra savarankiška ir plačiausia savo turiniu. Tai įrodo, jog Konstitucijos nuostatos, užtikrinančios nuosavybės apsaugą yra universalaus pobūdžio palyginant su atitinkamomis kitų teisės šakų normomis.

⁵³ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 93; Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 307.

⁵⁴ Property Law and Human Rights/ Editor J. Wadham. London: Blackstone Press, 2001. P. 5, 61; Mizaras V. Nuosavybės turinys pagal Europos teisę// Teisė. 2000, Nr. 34. P. 35.

⁵⁵ Švilpaitė E. Valstybės teisė riboti nuosavybės teisę pagal Europos žmogaus teisių konvencijos Pirmąjį protokolą// Jurisprudencija. 2003, Nr. 44(36). P. 25.

NUOSAVYBĖS TEISĖS TURINYS LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Nuosavybės teisės turinio traktuotės formavimasis

„Pirmieji bandymai aiškinti nuosavybės teisės turinį siekia Senovės Romos Imperijos laikus. Tiesa, Senovės Romos Imperijos teisė nuosavybės teisę labiau siejo su pasisavinimu tų materialių gėrybių, kurios betarpiškai galėjo tenkinti žmogaus poreikius“⁵⁶. Vieni autoriai (pavyzdžiui, I. Nekrošius, V. Nekrošius, S. Vėlyvis) nurodo, kad romėnų teisėje pagrindiniai nuosavybės teisės turinio elementai buvo šie:

„Ius utendi et fruendi reiškia, kad savininkas gali naudotis daiktu ir rinkti jo duodamus vaisius. Jis taip pat gali suvartoti arba sunaikinti daiktą (ius abutendi)“⁵⁷.

Ius possidendi – daikto turėjimo teisė (bet ne valdymo faktas). Todėl savininkui praradus faktinį valdymą (pavyzdžiui, vagystės atveju), nuosavybė, o kartu ir ius possidendi, nebuvo prarandama. Savininkas savo teises galėjo įgyvendinti pretorinėmis procesinėmis priemonėmis, reikalaujamas atiduoti jam priklausantį daiktą.

„Ius disponendi – tai teisinio disponavimo daiktu galimybė, t.y. savininkas galėjo jam priklausantį daiktą parduoti, dovanoti ir pan.“⁵⁸.

Kiti autoriai (pavyzdžiui, A. Taminskas) teigia, jog „privatinė romėnų teisė nežinojo išsamaus ir išbaigto savininko teisių sąrašo“⁵⁹, kad ius utendi ir ius fruendi klasikinėje romėnų teisėje buvo kaip savarankiškos daiktinės teisės, o trečioji – disponavimas yra viduramžių išradimas.

Vadinamoji „triada“ – nuostata, kad nuosavybės teisės turinį sudaro trys savininko teisės – teisė turtą valdyti ir naudoti bei disponuoti yra diskusijų objektas. Vieni mokslinės doktrinos atstovai „triadą“ apibrėžia kaip romėnų kūrinį, kiti teigia, jog „tai grynai viduramžių Europos jurisprudencijos produktas“⁶⁰. Sutinkama ir trečia pozicija - nuosavybės teisės apibrėžimas per baigtinį jos turinio elementų sąrašą atsirado carinėje Rusijoje. Šiai nuomonei pritaria ir V.

⁵⁶ Rymeikis T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perleidimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos// Jurisprudencija. 2004, Nr. 57(49). P. 64.

⁵⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 126.

⁵⁸ Ibid P. 127.

⁵⁹ Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V./red. Staskonis V. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 259.

⁶⁰ Скловский К. И. Собственность в гражданском праве. Москва: Дело, 2000. P. 123// cituota pagal Vitkevičius P. S. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006. P. 55.

Valiukevičius⁶¹. Manytina, jog toks požiūris yra tiksliausias. Jei savininko teisių trejetas būtų viduramžių išradimas, tai ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniuose nuosavybės teisė būtų traktuojama kaip valdymo, naudojimo ir disponavimo visuma. Tačiau situacija yra priešinga, pavyzdžiui, 1387 m. Jogailos privilegijoje, užtikrinančioje nuosavybės teises bajorams, buvo nurodyta, kad „kiekvienas <...> turi ir turės pilną ir visokeriopą teisę valdyti, laikyti, naudotis, parduoti, perleisti, pakeisti, duoti, dovanoti ir laisvai vartoti pagal savo laisvą valią ir norą pilis, valsčius, kaimus ir namus <...>“⁶².

Tuo tarpu „galiojusio Lietuvos teritorijoje (dešiniajame Nemuno krante) Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomo pirmosios dalies 420 straipsnis nuosavybės teisę apibrėžė kaip valdžią, civilinių įstatymų nustatyta tvarka išimtinai ir nepriklausomai nuo pašalinio asmens valdyti, naudotis ir disponuoti turtu amžinai ir paveldimai, kol toji valdžia neperduota kitam“⁶³. Svarbiausias nuosavybės teisės požymis buvo naudojimo, valdymo ir disponavimo sujungimas. „Valdymu buvo suprantamas faktinis viešpatavimas daiktams, naudojimas reiškė ekonominės naudos gavimą, disponavimas – galimybę sudaryti įvairius atlygintinus ir neatlygintinus sandorius“⁶⁴.

„Okupacinei valdžiai <...> įvykdžius visuotinę nacionalizaciją ir kitais neteisėtais būdais nusavinus privatų turtą, buvo paneigta žmogaus prigimtinė teisė turėti nuosavybę“⁶⁵. Taigi nemažą laiko tarpą Lietuvos civilinės teisės doktrina buvo veikiama socialistinės ideologijos. Pastarajai pavojingiausia buvo vakarietiška nuosavybės teisės koncepcija, todėl buvo siekiama „pagrįsti, kad jokios alternatyvos socializmui ir socialistinei nuosavybei nėra ir būti negali“⁶⁶. Kol buvusioje SSSR buvo bandoma kuo stipriau išaknydinti socialistinę nuosavybės teisės sampratą, „demokratinėse valstybėse ekonomikos ir demokratijos raida iš esmės atnaujino tradicinę kontinentinės privatinės nuosavybės teisės doktriną, <...> galima sakyti, kad XIX ir XX amžių sandūroje Vakarų Europoje prasidėjo nuosavybės teisės doktrinos paradigmos kaita“⁶⁷. Tai buvo vienas iš veiksnių, nulėmusių šiuolaikinės nuosavybės teisės koncepcijos atsiradimą.

⁶¹ Valiukevičius V. Nuosavybės teisė mūsų žemės reformos įstatymuose. Vilnius, 1992. P. 13-19.

⁶² Lietuvos istorijos šaltiniai. Vilnius: Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955. T. 1. P. 57// cituota pagal Stačiokas R., Stundžienė E. Nuosavybė ir verslininkystė: mokomoji priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996. P. 8.

⁶³ Vansevicius S. Nuosavybės teisė pagal Lietuvoje galiojusius carinės Rusijos civilinius įstatymus// Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos: straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001. P. 217.

⁶⁴ Ibid

⁶⁵ Staugaitienė T. Nuosavybės teisių gynimas pagal Konstitucinio Teismo nutarimus// Konstitucinis teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje: konferencijų medžiaga. Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė, 1995. P. 51.

⁶⁶ Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 70.

⁶⁷ Ibid

Kadangi Rusijos teisinė doktrina tiesiogiai darė poveikį Lietuvos teisei, tai nenuostabu, jog 1964 metų Civilinio kodekso 96 straipsnyje nuosavybės teisės sintezė į teisių trejetą buvo aiškiai išreišta : „savininkas valdo jam priklausantį turtą, naudojasi bei disponuoja juo pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, nepažeisdamas kitų asmenų teisių ar teisėtų interesų“⁶⁸. Iš dabar galiojančio Civilinio kodekso dėl rusų civilinės teisės įtakos ji, nors ir patobulinta, įterpiant žodžius „savo nuožiūra“, taip pat niekur nedingo, nepaisant to, kad šiuolaikinė Europos teisės doktrina ir teismų praktika nuosavybės teisę supranta labai plačiai.

„Triados koncepcija“ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimuose

Kaip jau minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nekalbama apie nuosavybės teisės turinį. Tuo tarpu Civilinio kodekso ketvirtoje knygoje „Daiktinė teisė“ nuosavybės teisės sąvoka apibrėžta per savininkui priklausančių teisių „triadą“ – „valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti“⁶⁹.

Konstitucinėje teisėje⁷⁰ nuosavybės teisės turinys atskleidžiamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Teiginiai, kad daiktinės teisės tarpusavyje skiriasi pagal turinį; kad plačiausia savo turiniu daiktinė teisė yra nuosavybės teisė⁷¹, apimanti visas teises, kurios tik įmanomos daiktinei teisei, jau įprasti civilinės teisės teorijoje. Klasika yra tapę ir rusų teisininko Kozako žodžiai, jog „bet kokios kitos daiktinės teisės subjektas su jam priklausančiu daiktu gali daryti tai, kas jam tiesiogiai leista, o savininkas su jam priklausančiu daiktu – kas jam tiesiogiai neuždrausta“⁷².

Jau padarėme išvadą, kad Teismas, formuodamas nuosavybės teisės koncepciją, kaip atsparos tašką yra pasirinkęs civilistikoje pateiktą nuosavybės sampratą. Šis teiginys pasitvirtina ir kalbant apie nuosavybės teisės turinį Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kuriamoje praktikoje.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos kodeksų rinkinys. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 2000 m. lapkričio 21d. 2-asis papildytas leidimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2000. P. 550.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74.

⁷⁰ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002. P. 321-322; Staugaitienė T. Nuosavybė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras. 1998. P.72-74.

⁷¹ Гомола А. И. Гражданское право: учебник. Москва: Академия, 2003. P. 172.

⁷² Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. С.-П., 1914// cituota pagal Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V./red. Staskonis V. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vjūsta, 1997. P. 236.

Iki įsigaliojant dabartiniam Civiliniam kodeksui, civilinės teisės teorijoje buvo aiškiai išsiskinęs požiūris, jog nuosavybės teisės turiniui „apibūdinti visiškai užtenka trijų pagrindinių teisių, o tiksliau teisių grupių, t.y. daikto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo“⁷³. Galiojant dabartiniam Civiliniam kodeksui pasirodžiusiuose teisės vadovėliuose⁷⁴, nuosavybės teisės turinys analizuojamas apsiribojant minėtomis teisėmis. Yra netgi mokslinės doktrinos atstovų, manančių, kad nuosavybės teisės objektu gali būti tik materialus (kūniškas) daiktas <...>, todėl <...> nuosavybės teisės turinio triados visiškai pakanka, norint išreikšti ir įgyvendinti savininko teisių visumą⁷⁵. Taip pat sutinkama pozicija, jog savininko teisių trejeto kritika yra pagrįsta tik teoriniu, bet ne praktiniu požiūriu⁷⁶.

Subjektinės nuosavybės teisės sinteze į teisių trejetą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje vadovaujasi pakankamai dažnai. Jau pirmuosiuose nutarimuose Teismas konstatavo, kad „savininko teisių turinį sudaro teisė jam priklausantį turtą valdyti, juo naudotis ir disponuoti“⁷⁷; „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje nustatyta, kad nuosavybė neliečiama, nuosavybės teises saugo įstatymai. Tai reiškia savininko teisę turtą valdyti, juo naudotis ir disponuoti“⁷⁸. „Turto valdymo, naudojimo, disponavimo juo teisių visuma sudaro nuosavybės teisės turinį“⁷⁹; „nuosavybės teisės turinį sudaro teisė valdyti turtą, juo naudotis ir disponuoti“⁸⁰. Teismas nuosavybės teisės suvaržymus turto arešto atveju taip pat įvertino iš nuosavybės teisės triados perspektyvos: „kai turtas areštuojamas, savininkas nuosavybės teisių į jį nepraranda. Turto areštas, kaip prevencinė priemonė, tik riboja savininko subjektines teises. Paprastai tai būna disponavimo turtu ribojimas, o jei gresia turto vertės sumažinimas ar sunaikinimas, tai taikoma ir jo naudojimo bei valdymo apribojimai“⁸¹. Taigi, aiškiai matyti, jog konstitucinę priežiūrą vykdančias Teismas dažnai vadovaujasi savininko teisių „trejetu“ bei stereotipinėmis civilinės teisės teoretikų suformuluotomis nuostatomis.

Kadangi galiojančiame Civiliniame kodekse nuosavybės teisė apibrėžta pasinaudojant tradicine „triados koncepcija“, kuria remiasi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (ir, beja,

⁷³ Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V./red. Staskonis V. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 260.

⁷⁴ Vasarienė D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002; Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004.

⁷⁵ Vitkevičius P. S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006. P. 58.

⁷⁶ Jovaišas K. Nuosavybės teisinis režimas// Teisės problemos. 2006, Nr. 3(53). P. 63.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116. [2].

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 31 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 26-450. [3].

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 58-1351. [12].

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 17-419. [22].

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289. [13].

jos beveik nedetalizuoja), tai tikslinga trumpai aptarti „trejetą“ sudarančius elementus. Naudojimas – „tai daikto naudojimas pagal paskirtį materialiams ar kitokiems poreikiams patenkinti“⁸². Tiksliau naudojimas suprantamas kaip teisėtai pagrįsta galimybė naudoti naudingąsias nuosavybės teisės objekto savybes savo poreikiams tenkinti, t.y. gauti iš to naudą. Civilinėje teisėje paprastai akcentuojamas nuosavybės naudojimas savo poreikiams, tuo tarpu Konstitucinis Teismas nurodė, jog tai galima daryti ir visuomenės labui : „nuosavybei ginti kuriama įstatymų sistema, užtikrinanti įvairių ir dinamiškų nuosavybės santykių apsaugą, kartu ir galimybę efektyviai panaudoti turtą savo bei visuomenės interesais“⁸³. Savininkas daiktą naudoja savo nuožiūra, tačiau nepažeisdamas kitų asmenų teisių, įstatymų reikalavimo. Savininkas gali perduoti šią teisę kitam asmeniui.

Valdymas – „nuosavybės teisės turinio elementas, suvokiamas kaip teisės garantuota savininko leistino elgesio galimybė, o ne turėjimas faktas. Todėl perduodamas daiktą pagal sutartį nuomininkui, saugotojui ir pan., savininkas nepraranda nuosavybės teisės ir jo elemento valdymo, tačiau praranda fizinį ryšį su daiktu, netenka galimybės daryti jam fizinį poveikį, naudotis jo vartojamosiomis savybėmis“⁸⁴.

Disponavimas – tai savininko teisė nuspręsti nuosavybės teisės objekto teisinį likimą (pavyzdžiui, pakeisti jo ekonominę būklę, parduoti, sunaikinti ir pan.). Konstitucinis Teismas disponavimą susiejo su nuosavybės perleidimu : „perleisti turtą asmenims (disponuoti turtu) turi teisę savininkas arba jo įgalioti asmenys“⁸⁵.

Kaip matyti, pagal tradicinį savininko teisių „trejetą“ nuosavybės teisės turinys – tai minėtųjų teisių visuma. „Nuosavybės teisės teisinis turinys ir sudaro savininkui įstatymo suteikiamas teises“⁸⁶. Konstitucinio Teismo formuojamos konstitucinės doktrinos analizė parodė, kad tokia nuosavybės teisės turinio traktuotė pakankamai dažnai sutinkama jo nutarimuose, tačiau vėliau pamatysime, jog Teismas neapsiribojo šiuo siauru nuosavybės turinio traktavimu ir jo sampratą išplėtė.

⁸² Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 204.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

⁸⁴ Pakalniškis V. Valdymas ir valdymo gynimas Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse// Jurisprudencija. 2004, Nr. 54(46). P. 37.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 15 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 47-889. [5].

⁸⁶ Vasarienė D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P. 107.

Nuosavybės teisės turinio apibrėžties problematika Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo praktikoje

Teisė nėra sustabarėjęs ir statiškas reiškinys. Vystantis, rutuliojantis visuomeniniams santykiams keičiasi ir pati teisė, jos pagrindu kuriama teisinė sistema. „Visą laiką vyksta teisės sistemos raida“⁸⁷, susiformavusios bei nusistovėjusios teisės doktrinos pakeičiamos naujomis. Klasikinė nuosavybės teisės doktrina, atsiradus sudėtingai civilinei apyvartai, taip pat tapo nebepriimtina. Šiuo metu „Europoje vyrauja prigimtinės nuosavybės teisės doktrina“⁸⁸. Jos pagrindinis teiginys - nuosavybės teisė - „prigimtinė, absoliuti žmogaus teisė, įstatymas gali ją tik apriboti, nustatydamas nuosavybės teisės įgyvendinimo ribas. Nuosavybės teisės turinio atskleidimas yra teisės mokslo, o ne įstatymų leidėjo reikalas“⁸⁹.

Iš šiuolaikinių civilinių įstatymų kodifikacijų nuosavybės teisės sintezė į teisių trejetą traukiasi. „Triada“ nuosavybės teisės turiniui apibrėžti dabar naudojama Rusijoje ir NVS šalyse, kur teigiama, kad „savininkui suteiktų teisių visuma užbaigia visas įmanomas jo galimybes. Bandymai šią visumą papildyti naujomis teisėmis (galimybėmis), <...> buvo nesėkmingi“⁹⁰.

Kad nuosavybės teisės turinio nederėtų įsprausti į trijų teisių (galimybių) rėmus pastebėjo nemažai teisės doktrinos atstovų⁹¹, tačiau nei vienas iš jų detaliai nenurodė, koks vis tik yra platesnis nuosavybės teisės turinys ir apsiribojo teiginiais, kad „triada“ nepakankamai charakterizuoja nuosavybės teisės turinį⁹²; „nuosavybės teisės turinį apibrėžiančią triadą linkstama laikyti atviru, nebaigtu išvardijamu, priskiriant nuosavybei naujus, anksčiau buvusius neįprastus požymius“⁹³; „nuosavybės teisės turinys kinta“⁹⁴; „visų teisinių galių, sudarančių nuosavybės teisę, įvardyti neįmanoma“⁹⁵; „nuosavybės teisė šiuolaikinėje teisėje transformavosi taip, kad ji suprantama kaip savininko galimybė elgtis su daiktu taip, kaip jam atrodo būtina, tačiau elgesys

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

⁸⁸ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2. P. 115.

⁸⁹ Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 77.

⁹⁰ Гражданское право/ под. ред. Е. А. Суханова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. P. 28.

⁹¹ Puz., O. Fedosiuk, T. Staugaitienė, L. V. Papirtis, S. Vansevičius, R. Stanislovaitis, E. A. Suchanovas ir kt.

⁹² Камышанский В. П. Право собственности: пределы и ограничения. Москва: Закон и право, 2000. P. 56.

⁹³ Staugaitienė T. Nuosavybė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. P. 73-74.

⁹⁴ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2. P. 115.

⁹⁵ Vansevičius S. Nuosavybės teisė pagal Lietuvoje galiojusius carinės Rusijos civilinius įstatymus// Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos: straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001. P. 217.

privalo neprieštarauti viešiesiems (valstybės ir visuomenės), taip pat kitų savininkų interesams⁹⁶ ir pan.

Viena vertus, Konstitucinis Teismas nuosavybės teisės sintezės į teisių trejetą iš kuriamos konstitucinės doktrinos neišstumia, nes ji iš dalies apibūdina šios fundamentalios teisės turinį. Kita vertus, Teismas nėra linkęs apsiriboti vien minėtomis teisėmis, kaip baigtine savininko galių visuma. 1999 m. birželio 23 d. nutarime konstatuota, kad „civilinėje teisėje savininko subjektinės nuosavybės teisės turinys apibūdinamas išskiriant savininko teisę jam priklausantį turtą valdyti, šiuo turtu naudotis ir disponuoti“⁹⁷. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog Konstitucijos apsauga besirūpinantis Teismas taip pat yra pabrėžęs, kad „tai toli gražu ne visos savininko teisės“⁹⁸. Visa tai dar kartą patvirtina – nuosavybė, kaip konstitucinė teisė, yra plačiausio turinio.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje pateikė išplėstą ir klasikinei nuosavybės teisės doktrinai neįprastą nuosavybės teisės turinį. Jau buvo nurodyta, kad nuosavybės teisės turinys – tai savininkui priklausančių galimybių (teisių)⁹⁹ visuma. Teismas, svarstydamas įvairių teisės aktų atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai, savo praktikoje įvardijo nemažai į nuosavybės teisės turinį patenkančių teisių, kurias suklasifikavome į tokias grupes:

- Pirmąją grupę sudaro jau minėta ir analizuota teisių „triada“.
- Į antrąją grupę patenka teisės, susijusios su nuosavybės apsauga, t.y. bendresnio pobūdžio teisė reikalauti nepažeisti nuosavybės teisių ir teisė išreikalauti savo daiktą iš svetimo neteisėto valdymo.
- Trečiajai grupei priskirtinos pakankamai specifinės akcininko nuosavybės teisės.
- Su paveldėjimu susijusios teisės sudaro ketvirtąją grupę.

Bene daugiausia dėmesio Konstitucinio Teismo nutarimuose, susijusiuose su nuosavybės teise, sulaukė „triadai“ nepriskirta, tačiau, pasak Teismo, į nuosavybės teisės turinį patenkanti, teisė reikalauti nepažeisti nuosavybės teisių. Mokslinėje doktrinoje taip pat galima rasti nuomonę, jog „savininkas turi teisę savo nuožiūra valdyti jam priklausantį turtą, juo naudotis ir disponuoti, taip pat reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų šių jo teisių“¹⁰⁰. Konstitucinės priežiūros institucija dažnai pabrėžė, kad „tik savininkas, kaip subjektinių teisių į turtą turėtojas, turi išimtinę teisę tą turtą valdyti, naudoti bei disponuoti juo. Kartu savininkas turi teisę reikalauti, kad kiti fiziniai ir juridiniai

⁹⁶ Stanislovaitytis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 130-131.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 23 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 56-1813. [20].

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740. [19].

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas žodžius „galimybė“ ir „teisė“ šiame kontekste vartoja kaip sinonimus.

¹⁰⁰ Jovaišas K. Nuosavybės teisinis režimas// Teisės problemos. 2006, Nr. 3(53). P. 60.

asmenys, taip pat ir valstybė nepažeistų nuosavybės teisių¹⁰¹; „savininkas turi teisę valdyti jam priklausantį turtą, juo naudotis ir disponuoti, taip pat teisę reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų šių jo teisių, o valstybė turi pareigą ginti ir saugoti nuosavybę nuo neteisėto kėsینimosi į ją“¹⁰².

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucinis Teismas pirmuosiuose nutarimuose Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio nuostatas „nuosavybė neliečiama“, „nuosavybės teises saugo įstatymai“ aiškino kaip „savininko teisę turtą valdyti, juo naudotis ir disponuoti, o kitų asmenų pareigą susilaikyti nuo veiksmų, pažeidžiančių savininko teises“¹⁰³. Vadinasi, iš pradžių Teismas betarpiškai „nesuteikė“ savininkui teisės reikalauti nepažeisti nuosavybės teisių, o tai padarė netiesiogiai, nustatydamas visiems asmenims bendro pobūdžio pareigą ir tik toliau vystantis konstitucinei doktrinai, aiškiai konstatavo, jog „daikto savininkui suteikiama teisė reikalauti, kad nebūtų pažeistos jo nuosavybės teisės“¹⁰⁴ bei atkreipė dėmesį į tai, jog „nustatant nuosavybės teisės apribojimus kartu negali būti paneigta privataus savininko teisė nuosavybės teises ginti kompetentingoje nepriklausomoje institucijoje“¹⁰⁵.

Tuo tarpu civilistikoje teisė reikalauti nepažeisti nuosavybės teisių nepriskirtina prie nuosavybės teisės turinį sudarančių savininko galių, nurodant, kad „savininko teises turtą valdyti, naudotis juo ir disponuoti atitinka visų kitų asmenų pasyvi pareiga susilaikyti nuo veiksmų, kliudančių savininkui šias teises įgyvendinti“¹⁰⁶. Tačiau manytina, kad teisinis reguliavimas, ypač kalbant apie nuosavybės teisę, tinkamesnis yra, ne kai nustatomos bendro pobūdžio pareigos, kurias turi neapibrėžtas ratas asmenų savininko atžvilgiu, o kai plečiamas savininko galimybių (teisių) laukas.

Kalbat apie nuosavybės teisės turinį Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, labai reikšmingas yra 1999 m. kovo 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Muziejų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Analizuodamas, ar minėtojo įstatymo nuostata, kad muziejinės vertybės ankstesniems savininkams negražinamos, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Teismas konstatavo: „subjektinė nuosavybės teisė paprastai apibūdinama kaip įstatymų saugoma savininko galimybė savo nuožiūra ir interesais valdyti jam

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas// Valstybės žinos. 1998, Nr. 52-1435. [14].

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000. [29].

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 31 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 26-450. [3].

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289. [13].

¹⁰⁶ Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V./red. Staskonis V. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 248; Vasarienė D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P. 107.

priklausantį turtą, juo naudotis ir disponuoti, bet neperžengiant įstatymų nustatytų ribų, nevaržant kitų asmenų teisių ir laisvių. Tačiau tai <...> ne visos savininko teisės. Labai svarbi apsauginė funkcija tenka tokiai subjektinei savininko teisei kaip teisė išreikalauti savo turtą iš svetimo neteisėto valdymo¹⁰⁷. Kaip matyti, tokia Konstitucinio Teismo pozicija nuosavybės teisės turinio atžvilgiu aiškiai griaua civilinėje teisėje dar dažnai pasitaikantį nuosavybės teisės įspaudimą į savininkui priklausantį teisių „trejetą“. Kaip žinia, civilinės teisės teorijoje, kalbat apie nuosavybės teisės turinį, teisė išreikalauti savo daiktą iš svetimo neteisėto valdymo neminima. Tiek galiojančiame Civiliniame kodekse, tiek civilinės teisės vadovėliuose minėtoji teisė yra siejama tik su vienu į nuosavybės teisės turinį patenkančiu elementu – valdymu. „Viena iš pagrindinių savininko teisių – valdyti jam nuosavybės teise priklausantį daiktą (CK 4.37 str. 1d.). Netekęs šios teisės, savininkas pas kitą asmenį be jokio teisinio pagrindo atsidūrusį (pvz., pavogtą) daiktą turi teisę išreikalauti iš svetimo neteisėto valdymo (CK 4.95 str. 1 d.)“¹⁰⁸. Tuo tarpu Konstitucinis Teismas šią teisę priskyrė subjektinei savininko teisei ir įtraukė ją į nuosavybės teisės turinį, pabrėždamas, jog teisei išreikalauti savo turtą iš svetimo neteisėto valdymo tenka svarbi apsauginė funkcija. Vadinasi, Teismas neneigia, jog ši teisė yra susijusi su nuosavybės apsauga.

Kaip žinia, nuosavybės teisės turinys yra nulemtas objektyvių visuomenės ekonominio gyvenimo reikmių. Tą aiškiai pailiustruoja 1996 m. balandžio 18 d. Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame nemažai dėmesio skiriama akcininko nuosavybei. Istorija rodo, kad „nuosavybės santykiai pirmiausia susiformavo kaip <...> santykiai dėl daiktų“¹⁰⁹, o požiūris į nuosavybės teisę kaip daiktinę teisę nulėmė, kad „jos objektu <...> laikomas tik materialus objektas – daiktas“¹¹⁰. Tačiau „XVI a. susiklostę ekonominiai santykiai, kurie sąlygojo akcinių bendrovių atsiradimą, sukūrė dar vieną nuosavybės objektą – akcijas“¹¹¹, taigi atsirado ir privati akcininko nuosavybės teisė į akcijas, pasižyminti tam tikra specifika. „Akcininko nuosavybės teisė savita tuo, kad nuosavybės teisės objektas yra ne materialus, o įstatymuose bei bendrovės statute (įstatuose) numatytos teisės ir pareigos“¹¹². Tačiau, nepaisant šio specifiškumo, „akcinių privati nuosavybės teisė į akcijas <...> ginama Konstitucijos 23 straipsnyje“¹¹³.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740. [19].

¹⁰⁸ Mikelėnas V. Vindikacija ir jos taikymas// Justitia. 2005, Nr. 1(55). P. 2.

¹⁰⁹ Pakalniškis V. Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 79.

¹¹⁰ Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 74.

¹¹¹ Rymeikis T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perleidimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos// Jurisprudencija. 2004, Nr. 57(49). P. 64.

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7].

¹¹³ Ibid

Svarbiausią reikšmę šio skyriaus kontekste turi minėtoje konstitucinės justicijos byloje suformuota nuostata, kad „įsigijus akcijų, dezintegruojasi akcininko turėta nuosavybės teisė – jos pagrindu atsiranda turtinės ir neturtinės akcininko teisės : gauti bendrovės pelno dalį (dividendus), likviduojamos bendrovės turto dalį, perleisti akcijas kitų asmenų nuosavybėn, dalyvauti bendrovės valdymo organuose ir kt.“¹¹⁴. Kaip matyti, tai pakankamai neįprastos teisės, tačiau jos patenka į akcininko nuosavybės teisės turinį. Tą pažymėjo ir J. Kiršienė teigdama, jog „akivaizdu, kad priklausomai nuo apyvartos reikmių kiekviena finansinio turto rūšis suteikia jos savininkui vis kitokių teisių rinkinį <...>. Iš akcijų atsirandančių teisių rinkinys, sudarantis akcininko nuosavybės teisės turinį (pabraukta autorės), yra plačiausias ir sudėtingiausias“¹¹⁵. Taip vadinamoje „Mažeikių naftos byloje“ daug dėmesio skirta vienam iš akcininko nuosavybės teisės turinio elementų - teisei perleisti akcijas. Teismas konstatavo, kad negalima nepagrįstai varžyti asmens teisės dovanoti ar kitaip perleisti akcijas, nes toks suvaržymas prieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui¹¹⁶.

Aptarta akcininko nuosavybės teisės turinio specifika dar kartą patvirtina, kad „civilinė apyvarta nuolat vystosi, tobulėja, plečiasi jos objektų ratas. To pasekoje atitinkamai kinta ir nuosavybės teisės objektai, nes „apyvartos objektas gali būti tik <...> apyvartos dalyvių <...> nuosavybe esantis turtas“¹¹⁷. Iš anksto apibrėžus nuosavybės teisės turinį, mes nesame visiškai garantuoti, jog greitai metu neatsiras toks nuosavybės teisės objektas, kuris pareikalaus nustatyti jo savininkui žymiai daugiau teisių negu jų yra realiai apibrėžta įstatyme.

Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstitucijos 23 straipsnį, suformavo nuostatą, aiškiai įtvirtintą kai kurių valstybių konstitucijose¹¹⁸, tačiau Lietuvos pagrindiniame įstatyme *expressis verbis* neįrašytą, jog Konstitucija garantuoja paveldėjimo teisę. Kaip jau buvo anksčiau minėta, Teismas Konstitucijos 23 straipsnio 1 ir 2 dalies nuostatas aiškino per savininkui priklausančias valdymo, naudojimo ir disponavimo teises. Tačiau, sprenddamas galiojusio Civilinio kodekso 573 straipsnio (1994 m. gegužės 17 d. redakcija) 1 dalies 1 ir 2 punkto atitikties Konstitucijai klausimą, Konstitucinis Teismas nurodė - minėtos Konstitucijos nuostatos taip pat reiškia, „kad savininkas turi teisę pareikšti savo valią, kam nuosavybę atiteks po jo mirties, o tais atvejais, kai tokia valia nėra pareikšta, teisę į tai, kad po jo mirties nuosavybę paveldės įstatymu

¹¹⁴ Ibid

¹¹⁵ Kiršienė J. Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S)/LTU. V., 2003. P. 72.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 88-2724. [24].

¹¹⁷ Pakalniškis V. Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 77.

¹¹⁸ Pavyzdžiui, paveldėjimo teisės apsauga aiškai numatyta Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 14 str. 1d.; Estijos Respublikos Konstitucijos 32 str. 4d.; Lenkijos Respublikos Konstitucijos 21 str. 1d.; Rusijos Federacijos Konstitucijos 35 str. 4d.

nustatyti įpėdiniai¹¹⁹; „Konstitucijos 23 straipsnyje yra įvirtinta savininko teisė palikti nuosavybę kaip palikimą“¹²⁰. Kaip matyti, Teismas šias tris teises įvardino kaip savarankiškas teises ir neištraukė jų į disponavimo sampratą, kas dažnai pasitaiko civilinėje teisėje, teigiant, jog „disponavimo turtu teisių grupei priklausytų teisės nustatyti daikto teisinę padėtį, jo teisinį likimą“¹²¹. Tokių teisių ištraukimas į nuosavybės teisės turinį suponuoja ne tik platų šios teisės turinio suvokimą, bet ir pagarbą tiek pačiam savininkui, tiek jo turimai nuosavybei. Šios teisės yra tarsi garantijos, patvirtinančios, kad mirus asmeniui, valia, išreikšta jo turėtos nuosavybės atžvilgiu, bus vykdoma, o jos nepareiškus, su nuosavybe bus pasielgta pagal iš anksto įstatymuose nustatytą tvarką.

Turbūt ne visiškai teisi buvo E. Švilpaitė, teigdama, jog „Konstitucinis Teismas savo praktikoje <...> nėra nagrinėjęs konceptualių dalykų, tokių kaip nuosavybės teisės <...> turinys“¹²². Jau matėme, kad konstitucinėje doktrinoje pateikta išsami nuosavybės teisės turinio traktuotė. Maža to, nors yra pakankamai daug konstitucinės justicijos bylų, kuriose Teismas teisių „triadą“ naudoja nuosavybės teisės turiniui apibrėžti, tačiau konstitucinės priežiūros institucijos praktikos analizė parodė – nuosavybės teisė nėra spraudžiama į teisių trejetą, Teismas plečia nuosavybės teisės turinį. Konstitucinio Teismo doktrinoje suformuota nuosavybės teisės turinio apibrėžtis artėja prie šiuolaikinės, Europoje palaipsniui nusistovėjusios, nuosavybės teisės koncepcijos.

Teismas ne kartą akcentavo, jog nuosavybės teisė yra prigimtinė teisė. Todėl turi būti vengiama „nuosavybės teisės turinį apibrėžti, nurodant konkrečias savininko teises, nes įstatymas jų nustatyti negali“¹²³. Įspraudus nuosavybės teisę į iš anksto įstatymų nustatytų galimų savininko įgaliojimų jo turimo turto atžvilgiu rėmus, sukaustytume savininko galimybes įgyvendinti, kaip teigė A. M. Honore, didžiausią galią daiktams¹²⁴. Tačiau iš kitos pusės, atsakius nuosavybės teisės turinio reglamentavimo teisės aktuose, susiduriame su nuosavybės teisės ribų klausimu. Atsakymą į tai pateikia šiuolaikinė nuosavybės teisės doktrina, pagal kurią „įstatymas gali ją (t.y. nuosavybę aut. past.) <...> apriboti, nustatydamas nuosavybės teisės įgyvendinimo ribas“¹²⁵.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 24-889. [27].

¹²⁰ Ibid

¹²¹ Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V./red. Staskonis V. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vajusta, 1997. P. 261.

¹²² Švilpaitė E. Konstitucija ir nuosavybės teisės apribojimo galimybės// Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22). P. 66.

¹²³ Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 77.

¹²⁴ Politinės minties enciklopedija/ red. Miller D. Vilnius: Mintis, 2005. P. 385.

¹²⁵ Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 77.

Savininkui reikia leisti nuosavybės teisės objekto atžvilgiu realizuoti visas įmanomas galias, tačiau nepažeidžiant įstatymo reikalavimų bei kitų asmenų teisių ir laisvių, t.y. nuosavybės teisės turinys turi būti suvokiamas kaip nebaigtas savininkui suteiktų leidimų ratas, kuris kiekvieną kartą gali būti papildomas naujomis nuosavybės teisės subjekto galimybėmis. Tokiai minčiai pritaria ir Konstitucinis Teismas, nurodydamas, kad nuosavybės teisė „reiškia savininko teisę nekliudomai daryti turtui bet kokį poveikį (pabraukta autorės), jei tuo nepažeidžiamas įstatymas, sutartis arba trečiųjų asmenų teisės“¹²⁶ bei teigdamas, jog „savininkui užtikrinama teisė elgtis su daiktu savo nuožiūra“¹²⁷ (pabraukta autorės).

2006 m. kovo 6 d. nutarime pateiktas nuosavybės teisės turinio atskleidimas labai aiškiai parodo, kad iš Konstitucinio Teismo formuojamos nuosavybės teisės turinio traktuotės valdymo, naudojimo ir disponavimo trejetas dingsta, užleisdamas vietą naujam bei šiuolaikinei nuosavybės teisės sampratai neprieštaraujančiam požiūriui į nuosavybės teisės turinį. Teigiant, jog nuosavybės teisė sudaro tik teisė valdyti, naudoti ir disponuoti, logiška manyti, kad daugiau savininkas jokių galimybių turimo turto atžvilgiu nebeturi, vadinasi tai, kas išeina už šio trejeto ribų, nėra galima, o tai aiškiai prieštarauja pačiai nuosavybės, kaip prigimtinės ir fundamentalios teisės esmei. Taigi taikiai pastebėjo V. Pakalniškis, kad „savininko galimybių triada tik iš dalies apibūdina nuosavybės teisės turinį“¹²⁸. Todėl, galima teigti, kad minėtame Konstitucinio Teismo nutarime suformuluotas nuosavybės teisės turinys, nurodant, jog „pagal Konstituciją savininkas turi teisę su jam priklausančiu turtu atlikti bet kokius veiksmus (pabraukta autorės), išskyrus uždraustus įstatymu, naudoti savo turtą ir lemti jo likimą bet kuriuo būdu (pabraukta autorės), kuriuo nepažeidžiamos kitų asmenų teisės ir laisvės“¹²⁹ geriau atitinka šių dienų realijas, nuosavybės teisinių santykių įvairovę, negu Civiliniame kodekse pateikta nuosavybės teisės sintezė į teisių trejetą.

Šiuo metu yra manoma, kad „įstatyme įtvirtinta nuosavybės turinio samprata apskritai nėra reikalinga, o jos buvimas neturi praktinės reikšmės“¹³⁰, vadinasi, nuosavybės teisės turinio klausimas pavedamas spręsti teisės doktrinai. Tačiau Lietuvos teisės moksle kol kas nuosavybės teisės turinys nėra galutinai „ištrauktas“ iš triados rėmų. Iš kitos pusės, kaip pastebėjo O.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116. [2].

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

¹²⁸ Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 78.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050. [39].

¹³⁰ Скловский К. И. Собственность в гражданском праве.- Москва, 1999// cituota pagal Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 77.

Fedosiuk¹³¹, mūsų valstybėje nuosavybės teisės doktrina dar tik vystosi, todėl reikia manyti, kad ir nuosavybės teisės turinio problema, turinti tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę, bus nagrinėjama. Tuo tarpu užsienio valstybių teisės doktrinoje nuosavybės klausimai analizuoti detaliau. Pavyzdžiui, kalbant apie nuosavybės teisės turinį nurodoma daugiau savininko galimybių, nei, kad mums įprasta. Tarkim, A. M. Honore išvardija teises, kurios kaip visuma sudaro taip vadinamą didžiausią galią daiktams. Minėtasis autorius „atkreipia dėmesį į teisę turėti, teisę naudoti, teisę valdyti, teisę į pajamas, teisę į kapitalą ir saugumą“¹³². Europos žmogaus teisių teismo praktikoje nuosavybės teisės turinio elementais yra pripažinta ir įkeitimo, sunaikinimo teisės, teisė nušalinti kitus nuo daikto valdymo, teisė uždrausti kitiems asmenims daryti bet kokią poveikį turtui ir kt.¹³³. O, pavyzdžiui, „anglosaksų teisės doktrina, kuriai svetimas kontinentinės teisės sistemos perdėtas formalizmas, nurodo daugiau kaip dešimt savininko galimybių įgyvendinant savo nuosavybės teisę“¹³⁴ : teisė į pajamas¹³⁵; teisė pašalinti kitus asmenis (ne savininkus) nuo turimo turto¹³⁶; teisė fiziškai kontroliuoti daiktą; teisė asmeniškai tiesiogiai naudoti daiktą; teisė spręsti, kas ir kam naudos daiktą; teisė atsikratyti, sunaudoti, iššvaistyti, pakeisti arba sunaikinti daiktą; teisė į saugumą, t. y. į imunitetą ekspropriacijai; teisė perduoti daiktą; teisė neterminuotai būti daikto savininku ir kt.¹³⁷. „Prie nuosavybės teisės kai kurie anglosaksų teisės tradicijos teisininkai priskiria pensijų, pašalpų mokėjimą <...>, šeimos narių išlaikymo prievoles ir daugelį kitų <...>. Jų logika tokia : jei teisė gali būti perleidžiama, ji laikoma daiktu, nors ir ypatingos rūšies, bet kartu gali būti ir nuosavybės teisės objektu“¹³⁸. Toks neribotas nuosavybės teisę sudarančių teisių sąrašas sąlygojo nuosavybės teisės išskaidymo teorijos atsiradimą, pagal kurią „nuosavybės teisė jau negarantuoja jos savininkui visos teisių visumos, <...> ši doktrina leidžia nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių visumą nustatyti atskirai kiekvienam nuosavybės teisės objektui, kas leidžia pašalinti iš savininko tas teises, kurių šis neturėjo įgydamas objektą“¹³⁹.

¹³¹ Fedosiuk O. Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 83.

¹³² Politinės minties enciklopedija/ red. Miller D. Vilnius: Mintis, 2005. P. 386.

¹³³ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 93.

¹³⁴ Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 77.

¹³⁵ Schäfer H. B., Ott C. The Economic Analysis of Civil Law. Cheltenham, 2004. P. 155.

¹³⁶ Geisler Ch., Daneke G. Property and Values. Alternatives to Public and Private Ownership. Washington: Island Press. P. 3.

¹³⁷ Čičinskis J. Privatinė nuosavybė : vaizdinys ir turinys// Liaudies ūkis. 1990, Nr. 19. P. 29// cituota pagal Stačiokas R., Stundžienė E. Nuosavybė ir verslininkystė: mokomoji priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996. P. 30-31.

¹³⁸ Vitkevičius P. S. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006. P. 58.

¹³⁹ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 92.

Tiek teisės doktrinoje (ypač užsienio), tiek Konstitucinio Teismo praktikoje plečiant nuosavybės teisės turinį, t.y. į jį įtraukiant vis kitų teisių arba apskritai pasisakant, jog nuosavybės teisės turinys yra dinamiškas ir prisitaikantis prie objektyvios ekonominio gyvenimo praktikos, neišvengiamai kyla klausimas - kokių teisių egzistavimas yra pakankamas pagrindas konstatuoti, jog atitinkamas asmuo turi nuosavybės teisę. Kitas ne mažiau reikšmingas klausimas – ar galėjimas pilnai realizuoti bent vieną iš nuosavybės teisės turinį patenkančią teisę yra pagrįstas pagrindas teigti, jog tai yra nuosavybės teisės ribojimas, o ne nusavinimas. Deja, atsakymo į šiuos klausimus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje autorei surasti nepavyko.

Kaip žinia, civilinė apyvarta nuolat tobulėja, nuosavybės santykiai keičiasi, o ir pati nuosavybės teisė nėra pastovi kategorija. Gyvenimo praktika pateikia naujų nuosavybės teisės įgyvendinimo priemonių, kurių panaudojimas yra ribojamas, jei iš anksto nustatomos nuosavybės teisės subjekto galimybių ribos. Nuosavybės teisės turinys yra kintantis, Konstitucinis Teismas savo praktikoje nutolo nuo šios teisės turinio statiškumo. Taigi galima prognozuoti, kad toliau Teismo formuojamoje konstitucinėje doktrinoje gali atsirasti naujų iš „triadą“ nepatenkančių, tačiau nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių, kurių konstitucinės justicijos institucija neatsisakys ginti vadovaudamasi Konstitucijos 23 straipsniu. Galimas dalykas, jog Teismas pabandys atsakyti ir į mūsų iškeltus klausimus, nes plečiant nuosavybės teisės turinį jie kyla automatiškai.

Apibendrinant aukščiau išdėstyta, galima konstatuoti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota nuosavybės teisės turinio samprata netapatinama su klasikiniame civilinėje teisėje įprasta savininko teisių „triada“ ir, žiūrint iš dabartinės nuosavybės teisės doktrinos pozicijos, yra šiuolaikiška. Teismas pastebėjo, jog subjektinės nuosavybės teisės sintezė iš teisių trejetą neatitinka nuosavybės teisinių santykių įvairovės, ko pasekoje pripažino kitą nuosavybės teisės turinį sudarančių galimybių egzistavimą. Konstitucinis Teismas neatsisakė konstitucinės nuosavybės apsaugos garantijų suteikimo toms savininko teisėms, kurios nepatenka į teisių trejetą. Galiausiai jis savo praktikoje pateikė nuosavybės teisės turinio apibrėžimą, suponuojantį, jog savininkui priklauso nebaigtinis nuosavybės teisių sąrašas ir, kad jis su savo nuosavybe gali elgtis, kaip tik nori, tačiau paisydamas įstatymų reikalavimų ir nepažeisdamas kitų asmenų teisių.

NUOSAVYBĖS TEISĖS APRIBOJIMO PAGRINDAI LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO DOKTRINOJE

Nuosavybės teisės apribojimų ištakos ir prielaidos

Kalbėdami apie nuosavybės teisės turinį, matėme, jog ši teisė suteikia plačiausias galias savininkui turimo turto atžvilgiu, tačiau, nepaisant to, ir nuosavybės teisė turi ribas bei gali būti ribojama. Tą suponuoja jau romėnų teisėje sutinkamos sentencijos, pavyzdžiui, „Ulpiano teiginys „iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur“ t. y., kad teisės privalo paisyti ne tik pavienių, bet ir žmonių bendruomenės interesų¹⁴⁰. Konkrečius nuosavybės teisės ribojimo atvejus galima rasti pačiuose seniausiuose rašytiniuose romėnų teisės šaltiniuose. Tokius „ribojimus lėmė žmonių visuomeninio gyvenimo prigimtis ir iš to išplaukianti tam tikrų socialinių ir politinių vertybių sistema“¹⁴¹. Vieni ribojimo atvejai liko tik istorija, o kiti savo reikšmę išsaugojo ir yra aktualūs iki šių dienų, pavyzdžiui, „pagal Dvylikos lentelių įstatymus, sklypo, kuriame augantys vaisiai nukrito į kaimyno sklypą, savininkas galėjo kas antrą dieną susirinkti jam priklausančius vaisius. Kaimyninio sklypo savininkas privalėjo toleruoti šį įžengimą“¹⁴². Mūsų Civiliniame kodekse tokia situacija reglamentuota priešingai : „visais atvejais žemės skypo savininkas įgyja nuosavybės teisę į vaisius, gautus nuo kaimyniniame žemės sklype augančių medžių“ (CK 4.42 straipsnio 3 d.)¹⁴³. Kaip matyti, savininko teises kaimynų interesais romėnų teisė ribojo mažiau.

Visais laikais nuosavybės teisė nebuvo suprantama kaip visiškai absoliuti savininko teisių visuma, kadangi šios teisės realizavimas negali būti neribotas. Šiandien praktiškai kiekvienoje teisinėje sistemoje galima sutikti atitinkamus nuosavybės teisės ribojimus, nustatomus atsižvelgiant tiek į trečiųjų asmenų, tiek į visuomenės interesus. Tačiau išskiriami du pagrindiniai požiūriai, nevienodai traktuojantys nuosavybės apsaugą : „a) nuosavybė kaip laisvė ir orumas, b) nuosavybė kaip (socialinė) pareiga“¹⁴⁴. Paprastai liberaliosios filosofijos krypties atstovai nuosavybės teisę susieja su asmens laisve. Būtent „liberalios žmogaus teisių koncepcijos pagrindą sudaro individualių

¹⁴⁰ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.-V., 2005. P. 102-103.

¹⁴¹ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 127.

¹⁴² Ibid

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74.

¹⁴⁴ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 28.

teisių, kaip būtinos laisvo žmogaus gebėjimų raidos sąlygos, gynyba¹⁴⁵, pavyzdžiui, G. W. F. Hegel teigė, jog „asmuo turi teisę įkurdinti savo valią kiekviename daikte <...>, tai absoliuti žmogaus teisė pasisavinti visus daiktus <...>, visi daiktai gali tapti žmogaus nuosavybe, nes jis yra laisva valia ir kaip tik toks yra savyje ir sau“¹⁴⁶. Nuosavybė minėtos krypties pasekėjams - asmens laisvės pagrindas, „todėl bet koks tokios teisės suvaržymas yra tiesioginis pasikėsinimas į asmens laisvę. Nuosavybė pagal savo prigimtį yra neribota teisė, tad, vadovaujantis šiuo požiūriu, kiekvienas suvaržymas turi būti kompensuotas, nes tik tokiu būdu gali būti atkurta pusiausvyra tarp asmens laisvių ir teisių“¹⁴⁷. Taigi klasikinėmis liberalizmo tradicijomis grindžiama nuosavybės apsauga reiškia, kad valstybė gali reguliuoti nuosavybės naudojimą tik tiek, kiek tokiu reguliavimu negriaunama, nepanaikinama fundamentali nuosavybės neliečiamumo garantija.

Liberalizmo idėjų įsigalėjimo dėka nuosavybė tapo absoliučia teise, netgi įgavo tam tikro „šventumo“. Savaimė suprantama, jog toks nuosavybės traktavimas neliko nepastebėtas, priešingai, sulaukė nemažai kritikos. Poreikis nustatyti nuosavybės teisės ribojimus dėl visuomenės interesų, kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugos, valstybės funkcijų įgyvendinimo kilo neišvengiamai. Todėl taikliai pastebėjo S. Arlauskas teigdamas, kad „asmuo savo veikloje privalo vadovautis Kanto suformuotu teisės principu : išoriškai elkis taip, kad laisvas tavo valios naudojimas galėtų būti suderintas remiantis visuotiniu įstatymu su kiekvieno laisve“¹⁴⁸. Būtent I. Kantas, R. Jėringas, Diugi ir kt. laikėsi nuomonės, „kad neribota nuosavybės teisė neegzistuoja, taip pat priskyrė nuosavybei socialinę funkciją“¹⁴⁹. Praėjusio amžiaus antroje pusėje dėl įsigalėjusių socialinio teisingumo idėjų imta atsisakyti žmogaus teisių kaip absoliučių kategorijų. Taigi nuosavybė pradėta sieti su pareiga visuomenei, atsirado įpareigojančios nuosavybės sąvoka ir neliečiama laikyta nuosavybės teisė prarado savo absoliutų pobūdį. „Greičiausiai nerastume kitos teisės, kurios gynimas patyrė tokią transformaciją nuo absoliučios besąlygiškos apsaugos iki <...> galimybių ją varžyti ar net atimti“¹⁵⁰.

Vakarų Europos ir Amerikos civilistų išvystytos nuosavybės teisės socialinės funkcijos koncepcijos, paremtos nuosavybės kaip įpareigojimo idėja, esminiai teiginiai įtraukti į kai kurių Europos valstybių konstitucijas, pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio

¹⁴⁵ Maksimaitis. M. Žmogaus teisių doktrinos raida tarpukario Lietuvoje// Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999. P. 98.

¹⁴⁶ Hegel G. W. F. Teisės filosofijos apmatai arba prigimtinės teisės ir valstybės mokslo metmenys. Vilnius: Mintis, 2000. P. 106-107.

¹⁴⁷ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 29.

¹⁴⁸ Arlauskas S. Turiningieji teisės pagrindai. Pagrindinių subjektinių teisių teorijos metmenys: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 163.

¹⁴⁹ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 29.

¹⁵⁰ Ibid

įstatymo 14 straipsnio 2 d. numatyta, kad „nuosavybė įpareigoja. Ją naudojant kartu turi būti prisidedama prie visuomenės gerovės“¹⁵¹; Ispanijos Konstitucijos 33 straipsnyje nurodoma, jog „socialinė (nuosavybės) paskirtis pagal įstatymus apriboja jos turinį“¹⁵². Nuosavybės teisės neliečiamumo principo neabsoliutų pobūdį ir šiai teisei būdingą socialinę funkciją pabrėžė ne vienas autorius : Š. Vilčinskas, M. Siclari, E. Smith, T. Staugaitienė ir kt. Nors reikėtų pasakyti, jog kai kurie teoretikai, pavyzdžiui, J. W. Harris laikosi nuomonės, kad „socialinis teisingumas, bandantis įtvirtinti nuosavybės teisės socialinę funkciją, yra pražūtingas, nes jau vien tai, kad nuosavybės teisės objektai yra <...> skirtingi dalykai <...> suponuoja išvadą, kad ši teisė negali būti laikoma universalia teise“¹⁵³. Tačiau tiksliausias požiūris yra tas, kad „nėra teisių be pareigų ir nėra pareigų be teisių. Teisės <...> atskirtos nuo pareigų, virsta privilegijomis“¹⁵⁴. „Nuosavybės teisės paskirtis yra socialinė“¹⁵⁵.

Nepaisant minėtųjų politinių teorijų kraštutinumų, nuosavybės teisės absoliutumas dažniausiai ir teorijoje ir praktikoje buvo ribojamas dvejų sąlygų. Pirmoji – niekas negali naudotis savo nuosavybe tokiu būdu, kuris pažeistų kito asmens lygią teisę naudotis savo nuosavybe. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog „nuosavybės santykių subjektai paprastai turi ne tik tam tikras teises, bet ir pareigas. Teisių ir pareigų derinimas tiesiogiai išplaukia iš Konstitucijos 28 straipsnyje numatytos normos : įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“¹⁵⁶. Antroji sąlyga – valstybės reikalavimu nuosavybės savininkas turi perduoti savo nuosavybę valstybei, kai to reikia bendriems visuomenės poreikiams.

Nuosavybės teisė kaip ir kitos žmogaus teisės yra reliatyvi, todėl jos traktavimas kaip absoliučios ir visiškai neatimamos teisės prieštarautų pačiai žmogaus teisių sampratai. Taigi su nuosavybės teise susijusiuose nutarimuose Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, jog „nuosavybės teisių negalima suabsoliutinti. Nuosavybės teisių suabsoliutinimas

¹⁵¹ Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 45.

¹⁵² Smith E. Konstitucinės nuosavybės teisių apsaugos reliatyvumas// Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga. Panevėžys: Teisė, 1994. P.97.

¹⁵³ Harris J. W. Is Property a Human Right?// Property and the Constitution. ed McLean, Oxford, Hart Publishing, 1999. P. 79// cituota pagal Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 23.

¹⁵⁴ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000. P. 99.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2001, Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. P. 63.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

sudarytų prielaidas pažeisti kitų asmenų teises ar kitas Konstitucijos saugomas vertybes¹⁵⁷, „gali atsirasti prielaidos pažeisti kitų asmenų turtinius interesus, taip pat sukelti konfliktus. Vienas jų sprendimo būdų – teisės normose nustatyti atitinkamus nuosavybės teisių apribojimus ar suvaržymus¹⁵⁸; „asmens teisė į nuosavybę <...> kaip ir dauguma kitų Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių nėra absoliuti¹⁵⁹. Kalbėdamas apie daugeliui teisės šakų žinomą nuosavybės neliečiamumo principą, Teismas konstatavo, : „nuosavybės neliečiamybė yra įstatymu apsaugotas konstitucinis principas. Niekas negali paimti nuosavybės savavališkai ir ne teisės pagrindu¹⁶⁰, tačiau, „pabrėžiant nuosavybės konstitucinę apsaugą, kartu reikia turėti omenyje ir tai, kad nuosavybės neliečiamumo principas neturi būti traktuojamas kaip absoliutus¹⁶¹.

Nepaisant to, kad Konstitucijos 23 straipsnio 1 d. įtvirtinta pozityvi¹⁶² nuosavybės teisės apsaugos garantija, Konstitucinis Teismas socialinės nuosavybės funkcijos teoriją pripažino ir ne kartą pažymėjo, jog „nuosavybės teisė – viena pamatinių žmogaus teisių. Jos įgyvendinimas suponuoja tam tikras savininko pareigas. Nuosavybė įpareigoja. Šia nuostata išreiškiama nuosavybės socialinė funkcija¹⁶³. „Savininkas, turėdamas teisę valdyti nuosavybę, ja naudotis ir disponuoti, negali pažeisti įstatymų, taip pat kitų asmenų teisių¹⁶⁴. Be to atkreiptinas dėmesys ir į „specifinį nuosavybės socialinės paskirties aspektą, kai savininkui pripažįstamos galimybės ne tik apsaugoti savo teises bei įgyvendinti interesus, bet ir juos realizuojant atsižvelgti į visuomenės poreikius¹⁶⁵. „Nuosavybės socialinė funkcija suponuoja ir tai, kad ne valstybės nuosavybės subjektams gali būti nustatyta pareiga savo nuosavybe prie ypatingų visuomenės reikmių užtikrinimo prisidėti tiek, kiek pareiga prisidėti prie šių reikmių užtikrinimo esant nepaprastoms sąlygoms išplaukia iš Konstitucijos¹⁶⁶. Imperatyvą – nuosavybė įpareigoja, konstitucinę priežiūrą

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 85-2382. [17].

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 28-1003. [28].

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274. [37].

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977. [11].

¹⁶² Pozityvi garantija garantuoja teisę kaip tokią, o negatyvi – nustato teisės apribojimo galimybes.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 110-3536. [25].

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 28-1003. [28].

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000. [29].

vykdantis Teismas dažnai mini kalbėdamas apie ypatingus nuosavybės teisės objektus¹⁶⁷ (žemė, miškai, vandens telkiniai), taip pat neretai pabrėžia, jog „šis konstitucinis imperatyvas adresuotas ne tik privačios nuosavybės teisės subjektams, bet ir valstybės bei savivaldybių institucijoms ir pareigūnams, turintiems įgaliojimus priimti sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto“¹⁶⁸. Taip pat Teismas nurodė, kad „nuosavybės neliečiamumas, jos socialinė funkcija ir būtinumas nuosavybės santykius reguliuoti yra neatskiriama tarpusavyje susiję dalykai“¹⁶⁹.

Problematiškas yra nuosavybės teisės apribojimų pateisinimas remiantis Konstitucija, kadangi mūsų Konstitucijos, kaip pastebėjo K. Jovaišas „1 ir 2 dalių nuostatos, <...> kurios išreiškė išsivadavusios iš autokratizmo visuomenės nostalgiją bendražmogiškosioms vertybėms, atrodo kiek archajiškos“¹⁷⁰ (panašų nuosavybės apsaugos reglamentavimo būdą yra pasirinkusi Prancūzija, Austrija, Danija, tačiau reikia nepamiršti, jog absoliučios nuosavybės teisės apsaugos normas jos įtvirtino liberalizmo ideologijos klestėjimo laikais). Iš kitos pusės, kaip pamatysime toliau, Konstituciniam Teismui pavyko remiantis Konstitucija pagrįsti nuosavybės teisės ribojimų būtinumą ir neišvengiamumą. Socialinė filosofija išstūmė nuosavybės kaip absoliučios ir neliečiamos teisės traktavimą, ko pasekoje daugumoje Europos valstybių konstituciniu lygmeniu buvo atsisakyta absoliutaus nuosavybės gynimo. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta nuosavybės apsaugos norma „Nuosavybė neliečiama. Nuosavybės teisės saugo įstatymai. Nuosavybės gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama“¹⁷¹ yra aiškus liberalių idėjų atspindys. Iš vienos pusės „tam, kad <...> Konstitucijoje pabrėžiamas prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis ir kad šiame kontekste skelbiamas nuosavybės neliečiamumas, atrodo, darė įtaką ne tik Lietuvos valstybės konstitucinės tradicijos, bet ir netolimos praeities patirtis, kai privati nuosavybė iš esmės buvo paneigta“¹⁷². Iš kitos pusės, tokioje Konstitucijos nuostatoje lengva išvelgti nuosavybės besąlyginį neliečiamumą ir šventumą, ypač kalbant apie 23 straipsnio 1 d. Savaiame suprantama, kad lakoniškos Konstitucijos 23 straipsnio nuostatos reikalauja detalesnio jų aiškinimo.

Taigi Konstitucijos 23 straipsnio 1 d., pasak Teismo, yra „Konstitucijos skirsnio „Žmogus ir valstybė“, kuriame įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, nuostata. Šioje nuostatoje yra

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 63-2235. [36].

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 93-4223. [33].

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116. [2].

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis)/ats. red. K. Jovaišas. Vilnius: Teisės institutas, 2000. P. 396.

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁷² Staugaitienė T. Nuosavybė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. P. 70-71.

suformuotas konstitucinis privačios nuosavybės neliečiamumo principas¹⁷³, kai „neliečiamumas“ paprastai suprantamas kaip nepažeidžiama, neatimama žmogaus teisė¹⁷⁴. Tačiau, jau kaip matėme, nuosavybės neliečiamumo imperatyvo Teismas nelaiko absoliučiu. Konstitucijos 23 straipsnio 2 d. „įtvirtinta nuosavybės teisės instituto pamatinė taisyklė, kad subjektinės nuosavybės teisės reguliuojamos ir ginamos įstatymų“¹⁷⁵. Vadinasi, 23 straipsnio 1 ir 2 dalys garantuoja asmeniui nuosavybės teisę ir įpareigoja valstybę visapusiškai ją saugoti. Galiausiai, 23 straipsnio 3 d. „įtvirtintas <...> ekspropriacijos (eminent domain) institutas“¹⁷⁶.

Kaip matyti, mūsų Konstitucijoje tiesiogiai nepateikta galimybė atitinkamais atvejais riboti nuosavybę. Tuo tarpu kitų valstybių pagrindiniuose įstatymuose yra įtvirtintos normos, leidžiančios pateisinti nuosavybės teisės apribojimus, pavyzdžiui, Estijos Konstitucijos 32 straipsnio 2 d. numatyta, kad „ribojimai nustatomi įstatymu“¹⁷⁷, Latvijos Konstitucijos 105 straipsnio 3 d. teigiama: „nuosavybės teisės gali būti apriojamos tik įstatyme numatytais atvejais“¹⁷⁸. Kadangi savininko nuosavybės teisės yra neatskiriamos nuo jo pareigų, susijusių su šių teisių realizavimu, todėl „nacionaliniai įstatymai ne tik saugo nuosavybę, bet ir nustato tam tikrus nuosavybės teisių apribojimus“¹⁷⁹. Dėl to, savaime suprantama, kodėl jau pirmosiose konstitucinės justicijos bylose bandoma nuosavybės teisės apribojimus pateisinti Konstitucijos 23 straipsnio kontekste: „teisės teorijos požiūriu nuosavybės teisių gynimas teisinėmis priemonėmis suponuoja ir atitinkamas tokio gynimo ribas, nes teisė visais visuomeninių santykių reguliavimo atvejais turi apibrėžtas galiojimo ribas <...>, vadinasi, nei Konstitucija, nei galiojanti kitų įstatymų sistema, nei visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos nepaneigia galimybės įstatymais nustatytais sąlygomis ir tvarka nusavinti turtą arba apriboti jo valdymą, naudojimą ar disponavimą juo“¹⁸⁰. Galimybę riboti nuosavybės teises Teismas konstatuoja vos ne kiekvienoje su nuosavybės teise susijusioje byloje.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7].

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 57-1605. [15].

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [15]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740. [19].

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274. [37].

¹⁷⁷ Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 167.

¹⁷⁸ Ibid P. 210.

¹⁷⁹ Jovaišas K. Pagrindinių įstatymų, užtikrinančių žmogaus asmens, privataus gyvenimo ir nuosavybės apsaugą, komentaras// Verslo ir komercinė teisė. 2003, Nr. 1. P. 61.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320. [1].

Kaip žinia, daugelyje valstybių eminent domain t. y. teisė nusavinti privačią nuosavybę visuomenės tikslams yra suvokiama daugmaž vienodai ir jos realizavimo praktika labai panaši. Tuo tarpu kitokia situacija yra kalbant apie nuosavybės teisės ribojimus. Tarkim, apribojimų teisėtumo pagrindai skirtingose valstybėse nustatyti nevienodai. Pavyzdžiui, vienos valstybės pagrindiniame šalies įstatyme yra nustačiusios išsamų žmogaus teisių apribojimo pagrindų sąrašą, taikomą ir apribojant nuosavybės teises (Rusijos Konstitucijos 55 straipsnio 3d.¹⁸¹), kitos - konkrečiai įvardija nuosavybės teisei taikomus įstatymo ir neprieštaravimo teisės esmei reikalavimus (Lenkijos Konstitucijos 64 straipsnio 3 d.¹⁸²). Tačiau yra žinoma ir tokia praktika (Prancūzija, Austrija), kai pagrindiniame įstatyme nepateikiama nei apskritai bendros žmogaus teisių apribojimus pateisinančios normos, nei konkrečiai nuosavybės teisės suvaržymams skirtos nuostatos. Pastarajai valstybių grupei priklauso ir Lietuva. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bendra žmogaus teisių apribojimų norma nepateikta, tačiau ją savo praktikoje suformulavo Konstitucinis Teismas.

Vienoje iš konstitucinės justicijos bylų Teismas, kalbėdamas apie skirtingų interesų derinimo būdus, pateikė bendrą žmogaus teisių (tų teisių, kurių atžvilgiu galimi suvaržymai) ribojimo taisyklę, kaip vieną iš galimų priešingų interesų reguliavimo būdų : „asmens teisių ir laisvių <...> apribojimai galimi, t. y. laikomi pagrįstais, jeigu atitinka dvi sąlygas : 1) yra teisėti ir 2) būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje (pabraukta autorės). Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuojamos pakankamai aiškiai. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Ieškant atsakymo į šį klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtinai reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui“¹⁸³. Tokia bendra žmogaus teisių ribojimo formulė „taikoma visų be išimties Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių, tarp jų ir nuosavybės, apribojimams pateisinti“¹⁸⁴.

Kalbėdamas konkrečiai apie nuosavybės teisės ribojimų galimybę, Konstitucinis Teismas šią taisyklę detalizuoja, papildydamas ją sąlygomis, kurių privalu laikytis ribojant nuosavybės teises:

¹⁸¹ Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 299.

¹⁸² Ibid P.

¹⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 15-314. [9].

¹⁸⁴ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 201.

1. Teisės esmės nepažeidimas (čia ir toliau pabraukta autorės), tai reiškia, jog ribojant nuosavybės teises turi būti laikomasi esminės nuostatos, kad negalima apribojimais pažeisti šios teisės turinio esmės. Nes, „jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai tokiu atveju būtų pagrindo teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui“¹⁸⁵;
2. „Nuosavybės teisė gali būti ribojama tik remiantis įstatymu“¹⁸⁶;
3. „Ribojimai turi būti būtinai demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, Konstitucijoje įtvirtintas vertybes ir (arba) konstituciškai svarbius tikslus“¹⁸⁷;
4. „Turi būti laikomasi proporcingumo principo, pagal kurį įstatymuose numatytos priemonės turi atitikti siekiamus visuomenei būtinus ir konstituciškai pagrįstus tikslus“¹⁸⁸.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurie autoriai (pavyzdžiui, E. Švilpaitė) laikosi nuomonės, jog „bendros žmogaus teisių ir nuosavybės teisės ribojimo normos sukūrimo pagrindas yra ydingas, kadangi nėra Konstitucijos lygmeniu *expressis verbis* garantuotų bendrų teisės ribojimo ribų ir sąlygų“¹⁸⁹. Tačiau, manytina, kad tokia nuomonė nėra visiškai tiksli, kadangi konstitucinės doktrinos formavimas reiškia ir aptakių Konstitucijos formuluočių sukonkretinimą. Konstitucijos 18 ir 23 straipsnių nuostatos kaip tik tokios ir yra, jas analizuojant automatiškai kyla klausimas dėl prigimtinių teisių (tarp jų ir nuosavybės teisės) ribojimo galimybių. Teismo suformuota bendra atitinkamų žmogaus teisių ribojimo taisyklė yra tinkama, tikslinga ir reikalinga, nes, ji yra teisių ribojimo teisėtumo pagrindas. Kaip teigia Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 18 straipsnyje įtvirtintas prigimtinis visų žmogaus teisių ir laisvių pobūdis neužkerta kelio valstybei nustatyti apribojimus tokioms teisėms (savaiame suprantama, išskyrus teises, kurių atžvilgiu nustatyta absoliuti apsauga, pavyzdžiui, teisė kreiptis į teismą). Nors minėta autorė tokios taisyklės atsiradimą Konstitucinio Teismo praktikoje prilygina naujos teisės normos sukūrimui¹⁹⁰, vis tik

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7].

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 63-2235. [36]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000. [29].

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050. [39].

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 63-2235. [36]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000. [29].

¹⁸⁹ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 201.

¹⁹⁰ Ibid

reikėtų pritarti Konstitucinio Teismo teisėjo E. Kūrio¹⁹¹ nuomonei, kad kai kada tokios nuostatos išplaukia iš Konstitucijos kaip visumos, nepaisant to, kad „pradiniame“ tekste *expressis verbis* jų nėra bei sutikti su taip pat Konstitucinio Teismo teisėju E. Jarašiūnu, teigiančiu, kad „pagrindinės žmogaus teisės, laisvės ir jų garantijos vienokia ar kitokia žodine forma suformuluotos Konstitucijoje, dar neleidžia teigti, jog šios formuluotės visais atvejais yra absoliučios“¹⁹².

Nuosavybės teisės apribojimo pagrindų nustatymo problema

Kalbėti apie nuosavybės teisės ribojimo pagrindus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamoje doktrinoje yra pakankamai sudėtinga dėl kelių priežasčių. Visų pirma, tam tikrus keblumus įneša konstitucinės priežiūros institucijos vartojama terminologija. Konstitucinis Teismas yra linkęs tuos pačius dalykus įvardinti nevienodomis sąvokomis. Kita priežastis – konstitucinėje doktrinoje nedaroma aiški takoskyra tarp 1. ekspropriacijos (sinonimai - nusavinimas, nuosavybės paėmimas), 2. apribojimų, pasireiškiančių faktiniu nuosavybės teisės atėmimu (sinonimai - *de facto* nusavinimas, nuosavybės paėmimas dėl valstybės vykdomo reguliavimo) ir 3. nuosavybės teisės ribojimų, kuriais yra suvaržoma vienos ar kelių (bet ne visų) nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių realizavimas. Reikėtų pažymėti, jog ir teisės doktrinoje nėra pateiktas išsamus šių reiškinių kvalifikavimas, tai viena iš sričių, kuri apibūdinama kaip neaiškiausia ir nenuosekliausiai vystoma. Todėl nenurodyti ir jokie tikslūs kriterijai, kuriais vadovaujantis būtų galima nustatyti, kada tam tikras nuosavybės teisės suvaržymas yra jos ribojimas, už kurį nenumatyta jokia kompensacija, o kada – atlygintinas nuosavybės paėmimas (nusavinimas arba, kitaip tariant, ekspropriacija).

Kaip žinia, ekspropriacija paprastai suvokiama kaip turto nusavinimas (paėmimas) visuomenės poreikiams už kurį yra visada tinkamai atlyginama. „Eminent domain galią įteisinanti norma numatyta beveik visų demokratinių valstybių konstitucijose <...> ir dažniausiai <...> yra vertinama kaip nuosavybės teisių apsaugą garantuojanti sąlyga“¹⁹³. Dėl nuosavybės teisės apribojimų, suvaržančių tik kai kurių nuosavybės teisių įgyvendinimą, taip pat didelių sunkumų nekyla. Tokie ribojimai siaurina į nuosavybės teisės turinį patenkančias teises (ar vieną iš tų teisių), tačiau šis „susiaurinimas“ galioja tik suvaržymų egzistavimo laikotarpi. Kai ribojimai nustoja egzistavę,

¹⁹¹ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio teismo diskrecija// Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2002. P. 17-18.

¹⁹² Jarašiūnas E. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Konstitucinio Teismo praktikoje// Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999. P. 130.

¹⁹³ Rauličkytė A. Eminent domain prigimtinės teisės teorijoje// Politologija. 1997, Nr. 2(10). P. 75.

nuosavybės teisių įgyvendinimas visa apimtimi vėl atsistato (puikus to pavyzdys yra turto areštas). Tuo „pasireiškia nuosavybės teisės lankstumas“¹⁹⁴.

Tuo tarpu de facto nusavinimo kvalifikavimas yra viena iš problematiškiausių sričių nuosavybės teisės apsaugos analizėje. De facto nusavinimas – tai situacija, kai realizuojant valstybės nustatytas reguliavimo priemones ir taikant apribojimus, savininkas iš esmės negali įgyvendinti nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių (pavyzdžiui, turto, keliančio grėsmę visuomenės saugumui sunaikinimas, turto konfiskavimas, mokesčių įvedimas). Sudėtinga, tačiau tikslinga atriboti de facto nusavinimą nuo ekspropriacijos, kadangi nuosavybės paėmimo atveju savininkui priklauso kompensacija. D. B. Barros teigia, jog „svarbiausia atėmimo atskyrimo nuo reguliavimo santykyje turi būti ne valstybės veiksmų pobūdis, t. y. ne klausimas kodėl valstybė paėmė turtą, o tai, ar ji paėmė turtą“¹⁹⁵. O, pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių teismas yra nurodęs tokį kriterijų - „galimybės įgyvendinti tam tikras teises turto atžvilgiu išlikimas. Jei asmuo gali įgyvendinti tam tikras teises į savo nuosavybę, <...> Europos žmogaus teisių teismas tokį nuosavybės teisės suvaržymą kvalifikuotų kaip apribojimą, o ne nusavinimą. Norint konstatuoti nusavinimą turi būti įrodyta, kad dėl valstybės nustatytų suvaržymų nuosavybę turintis asmuo prarado bet kokią galimybę daryti poveikį turtui ir juo disponuoti“¹⁹⁶.

De facto nusavinimo tinkamą suvokimą apsunkina ir tai, kad skirtingos valstybės yra pasirinkusios nevienodus terminus nuosavybės paėmimui įvardinti. Pavyzdžiui, Lenkijos Konstitucijoje minima nusavinimo sąvoka (21 str. 2 d.), Rusijos Konstitucijoje – priverstinis paėmimas (35 str. 3 d.), Vokietijos Pagrindiniame įstatyme – ekspropriacija ir pan. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio 3 d. vartojamas nuosavybės paėmimo terminas. Paprastai tokiomis sąvokomis siekiama atriboti nuosavybės paėmimą nuo nuosavybės praradimų, atsiradusių dėl valstybės vykdomo reguliavimo, kai už tokius suvaržymus jokia kompensacija nemokama.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nerasime nei aiškios nuosavybės teisės apribojimų sampratos, nei tikslių kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima nustatyti, kada yra ekspropriacija, kada de facto nusavinimas, o kada tiesiog ribojamas tam tikrų nuosavybės teisių įgyvendinimas. Dėl šių priežasčių sunku išskirti ir nuosavybės teisių ribojimo pagrindus. Tačiau iš kitos pusės, nors Konstitucijos apsauga besirūpinantis Teismas nedetalizuoja, kur yra riba, kurią peržengus nuosavybės teisės ribojimas virsta ekspropriacija, tačiau matyti, jog tai laiko skirtingais

¹⁹⁴ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 128.

¹⁹⁵ Barros D. B. The Police Power and the Taking Clause// University of Miami Law Review, 2004, Vol. 58, No. 2. P. 517-519// cituota pagal Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 173.

¹⁹⁶ Švilpaitė E. Valstybės teisė riboti nuosavybės teisę pagal Europos žmogaus teisių konvencijos Pirmąjį protokolą// Jurisprudencija. 2003, Nr. 44(36). P. 32.

dalykais : „teisės normos nepaneigia galimybės įstatymais nustatytais sąlygomis ir tvarka nusavinti turtą arba (pabraukta autorės) apriboti jo valdymą, naudojimą ar disponavimą“¹⁹⁷. 2000 m. vasario 23 d. nutarime nurodo, kad „nuosavybė gali būti paimama tik įstatymu ir tik visuomenės poreikiams bei teisingai už ją atlyginant <...>. Konstitucinis Teismas <...> yra konstatavęs, kad subjektinės savininko teisės <...> gali būti ribojamos“¹⁹⁸. Reikėtų pažymėti, kad šiuo atveju yra įdomi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pozicija, nes jis, „aiškindamas konstitucinės nuosavybės teisės garantijos nuostatas, konstatavo, kad valstybės nustatyti nuosavybės teisės apribojimai, kurie gali būti prilyginti paėmimui, neturi būti kompensuojami, o turi būti pripažįstami neteisėtais ir panaikinami įstatymų nustatyta tvarka administraciniuose teismuose“¹⁹⁹. Toks Teismo lingvistinis Vokietijos Pagrindinio įstatymo 14 straipsnio, kuriame teigiama, jog „atimti nuosavybę leidžiama tik visuomenės gerovės labui. Tai gali vykti tik pagal įstatymą arba įstatymo, reglamentuojančio kompensacijos rūšį ir mastą, pagrindu“²⁰⁰, aiškinimas leidžia apskritai eliminuoti reguliacinius paėmimus.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, analizuodamas tam tikrus nuosavybės teisės suvaržymus, konkrečiai neįvardija, ar tam tikras nuosavybės teisės įgyvedinimo apsunkinimas yra tolygus nusavinimui, už kurį mokama kompensacija, ar tai yra nuosavybės teisės ribojimas (tiek ribojimai dėl valstybės vykdomo reguliavimo, tiek ribojimai, varžantys kai kurių nuosavybės teisių įgyvendinimą), kuris vykdomas be jokio atlyginimo savininkui. Yra nemažai nutarimų, kuriuos analizuojant atsietai nuo visos Konstitucinio Teismo nuosavybės teisės srityje kuriamos doktrinos, nesuvoksime, kaip Teismas kvalifikuoja atitinkamą nuosavybės teisės suvaržymą. Tik žiūrint į Konstitucinio Teismo praktiką kaip visumą, atsiskleidžia tam tikri aspektai, kurie ir padeda suvokti, kada nuosavybės teisės ribojamos, o kada nuosavybė nusavinama, ko pasekoje tampa aiškūs ir nuosavybės teisės ribojimo pagrindai.

Vienas iš aspektų yra tas, kad, kaip jau buvo minėta, Teismas vartoja labai panašias sąvokas, kurios kartais reiškia skirtingus dalykus, o kartais sutampa. Pavyzdžiui, analizuodamas ar turto konfiskavimas, numatytas Baudžiamajame kodekse²⁰¹ ir konfiskavimas, reglamentuotas

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320. [1].

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 17-419. [22].

¹⁹⁹ A. J. Van Der Walt. The Constitutional Property Clause. A Comparative Analysis of Section 25 of the South African Constitution of 1996. Juta, 1997. P. 124-125// cituota pagal Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 178.

²⁰⁰ Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 45.

²⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320. [1].

Administracinių teisės pažeidimų kodekse²⁰² yra suderinamas su Konstitucijos 23 straipsniu, Teismas mini (ap-)ribojimo, paėmimo, (su-)varžymo, atėmimo, nusavinimo terminus. Dėl to iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog konfiskavimas, pagal Konstitucinį Teismą, yra tolygus nusavinimui. Detali konstitucinės doktrinos analizė rodo, jog, nors Teismas teigia, kad konfiskuotas „turtas gali būti nusavintas įstatymuose numatyta tvarka ir sąlygomis“²⁰³, tačiau žodis „nusavinimas“ šiame kontekste pavartotas de facto nusavinimo prasme. Automatiškai kyla klausimas, kas leidžia daryti tokią išvadą. Pirmiausia, taip teigiama, kadangi Teismas, analizuodamas turto konfiskavimą numatančių normų suderinamumą su Konstitucija, visiškai neužsimena apie atlyginimą už tokio konfiskuoto turto paėmimą. Tuo tarpu, kalbėdamas apie ekspropriaciją visada pabrėžia, jog turi būti tinkamai kompensuojama už nusavintą turtą²⁰⁴. Antra, Teismas, konstatuodamas, jog turto konfiskavimas neprieštaruoja Konstitucijai ir kad toks ribojimas yra tinkamas, daro nuorodą į Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio 2 pastraipą., kuri, kaip žinia, „skirta išimtinai nuosavybės teisės apribojimams reguliuoti“²⁰⁵. Arba, pavyzdžiui, tirdamas Mokesčių administravimo įstatymo atitinkamų normų atitiktį Konstitucijos 23 straipsniui, Teismas konstatavo, jog „mokesčiai – tai įstatymu nustatyti privalomi, neatlygintini juridinių ir fizinių asmenų atitinkamo dydžio mokėjimai nustatytu laiku į <...> biudžetą <...>. Visa tai iš pirmo žvilgsnio suponuoja, kad kalbama apie nusavinimą, tačiau vėliau padaroma aiški nuoroda į minėtąją Pirmojo protokolo 1 straipsnio 2 pastraipą. Taigi, darytina išvada, kad turto konfiskavimas, mokesčių įvedimas yra nuosavybės teisės de facto nusavinimas, o aptartuose nutarimuose numatyta nuosavybės teisės ribojimo, bet ne nusavinimo pagrindai. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija sutampa su teisės teoretikų nuomone, pavyzdžiui, K. Jovaišas išskiria nuosavybės teisių įgyvendinimo apribojimus, turto konfiskavimą (kaip neatlygintiną nuosavybės paėmimą, kas tolygu mūsų minėtam de facto nusavinimui) ir atlygintiną nuosavybės paėmimą visuomenės poreikiams²⁰⁶. Kitas aspektas - Teismas ekspropriacijai kelia visai kitokius reikalavimus (turi būti priimtas individualus sprendimas, nustatyta konkretus atlyginimas, jo išmokėjimo tvarka,

²⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

²⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320. [1].

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000. [29]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1004. [31]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274. [37].

²⁰⁵ Švilpaitė E. Valstybės teisė riboti nuosavybės teisę pagal Europos žmogaus teisių konvencijos Pirmąjį protokolą// Jurisprudencija. 2003, Nr. 44(36). P. 24.

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis)/ats. red. K. Jovaišas. Vilnius: Teisės institutas, 2000. P. 174-183.

tinkamai pranešta savininkui ir pan.)²⁰⁷, nei nuosavybės teisės ribojimui (ribojimos sąlygos aptartos aukščiau).

Reikia pripažinti, jog yra ir tokių Konstitucinio Teismo nutarimų, kur aiškiai matyti, jog kalbama apie nuosavybės teisės ribojimus, pavyzdžiu gali būti 1997 m. spalio 1 d. nutarimas, kuriame pasakyta, kad turto areštas yra nuosavybės teisės ribojimas: „kai turtas areštuojamas, savininkas nuosavybės teisių jį nepraranda. Turto areštas, kaip prevencinė priemonė, tik riboja savininko subjektines teises“²⁰⁸. 2005 gegužės 13 d. nutarime taip pat akivaizdu, jog turima omeny nuosavybės teisės ribojimai: „ypatinga ekologinė, socialinė ir ekonominė miško reikšmė aplinkai, viešiesiems interesams lemia miško savininkų nuosavybės teisės tam tikrus apribojimus ir suvaržymus“²⁰⁹.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, analizuojant Konstitucinio Teismo praktiką nuosavybės teisės realizavimo apsunkinimų srityje, vyrauja ne nuosavybės paėmimas, o būtent šios teisės ribojimas. Tai leidžia teigti, jog viena vertus, praktikoje ekspropriacija yra retesnis reiškinys, nei nuosavybės ribojimas, o, kita vertus, kad nusavinimas yra aiškesnis ir keliantis mažiau problemų nei įvairūs nuosavybės teisės suvaržymai. Nustačius nuosavybės teisės ribojimų dominavimą Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, tikslinga išsiaiškinti, kokie galimi tų ribojimų pagrindai.

Nuosavybės teisės ribojimų pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje

Kaip žinia, demokratinių institutų ir procesų plėtra šiuolaikinėje visuomenėje, mokslo bei technikos pažanga ir valstybės vykdoma socialiai orientuota ekonominė politika lemia tai, kad nuosavybės teisė vis labiau tampa susijusi su ekonominėmis, socialinėmis, ekologinėmis, visuomenės saugumo užtikrinimo ir kitomis funkcijomis. Savo ruožtu, „jos lemia valstybės pareigą nustatyti naujus, iki šiol netaikytus naudojimosi nuosavybės teise suvaržymus ir apribojimus“²¹⁰. Todėl įstatymai ne tik saugo nuosavybę, bet ir nustato tam tikrus nuosavybės teisių įgyvendinimo ribojimus.

²⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274. [37].

²⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289. [13].

²⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 63-2235. [36].

²¹⁰ Jovaišas. K. Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste// Teisės problemos. 2005, Nr. 9(49). P. 6.

Prieš analizuojant konkrečius nuosavybės teisės ribojimo pagrindus, tikslinga trumpai nurodyti jų kilmės šaltinius. Vienoje pirmųjų konstitucinės justicijos bylų Teismas nurodo, jog yra galimybė riboti nuosavybės teisę, kadangi „Konstitucija <...> nepaneigia galimybės įstatymais nustatytais sąlygomis ir tvarka <...> apriboti <...> valdymą, naudojimą ar disponavimą“²¹¹. Kitas Konstitucinio Teismo praktikoje dažnai vartojamas nuosavybės teisės ribojimo pagrindų šaltinis yra teiginys, kad „pagal Konstituciją nuosavybės teisė nėra absoliuti“²¹². Kaip matyti, konstitucinės priežiūros institucijos praktikoje pagrindinis įstatymas yra svarbus nuosavybės teisės ribojimo pagrindų šaltinis. Taip pat Teismas savo jurisprudencijoje minimus nuosavybės teisės ribojimo pagrindus pagrindžia (paremia) ir Žmogaus teisių doktrina, demokratinių valstybių praktika²¹³, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija bei Europos žmogaus teisių teismo praktika²¹⁴.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, vertindamas teisės aktų, nustatančių nuosavybės teisės apribojimus atitiktį Konstitucijai, nurodė nemažai šios teisės ribojimo pagrindų (kalbėsime tiek apie de facto nusavinimo, tiek apie ribojimų, suvaržančių kai kurių nuosavybės teisių realizavimą, pagrindus). Vienoje iš pirmųjų konstitucinės justicijos bylų Teismas konstatavo, kad „savininko teisės valdyti turtą, juo naudotis ir disponuoti gali būti įstatymais ribojamos dėl turimo turto pobūdžio (ginklai, narkotinės priemonės ir kt.), arba dėl visuomenei būtino intereso (ekologinės problemos ir kt.), arba dėl savininko padarytų veiksmų“²¹⁵. Vėliau savo praktikoje Teismas šį sąrašą papildė kitais nuosavybės teisės apribojimo pagrindais, teigdamas, jog „būtinybė riboti subjektines savininko nuosavybės teises gali išplaukti iš <...> sutarčių, valstybės tarptautinių įsipareigojimų. Tokį apribojimą gali sąlygoti <...> visuomenei svarbus interesas“²¹⁶; „nuosavybės teisės gali būti ribojamos, kad būtų išvengta kitų asmenų teisių pažeidimo“²¹⁷. Tolesnėje konstitucinėje doktrinoje Teismas kaip ribojimo pagrindus įvardijo ir viešąjį interesą (t. y.

²¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320. [1].

²¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000. [29].

²¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7].

²¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977. [11].

²¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320. [1].

²¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977. [11].

²¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 63-1827. [16].

konstituciškai svarbų tikslą)²¹⁸. Ribojimo pagrindą „turimo turto pobūdis“ pakeitė abstraktesniu ir tikslesniu pagrindu „nuosavybės objekto pobūdis“²¹⁹, taip pat nurodė, kad nuosavybės teisės gali būti varžomos ir dėl padarytų teisei priešingų veikų bei visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio²²⁰ „ir dėl kitų priežasčių“²²¹. Galima būtų apibendrinti, kad Konstitucinis Teismas nesiekia nustatyti išsamaus sąrašo pagrindų, kuriais remiantis būtų ribojamas nuosavybės teisių įgyvendinimas. Tikslinga trumpai aptarti Teismo išskirtus pagrindus.

Riboti nuosavybės teisės visuomenės poreikių labai buvo leista jau senovės Romos laikais, „Dvylikos lentelių įstatymuose yra viešų nuosavybės ribojimų, lemiamų statybos ir sanitarijos reikalavimų“²²². O štai „XX a. išryškėjo tendencija riboti individo laisvę, šalių autonomiją viešojo intereso labui. Kolektyvinio intereso apsaugos poreikis pakeitė XVIII – XIX a. būdingą absoliučios laisvės idėją“²²³. Šiuo metu kai kurių valstybių pagrindiniuose įstatymuose aiškiai nustatyta, kad „nuosavybė negali būti naudojama visuomenės interesams kenkti“²²⁴ arba „naudojantis nuosavybe negalima pažeisti visuomenės interesų“²²⁵. Paprastai visuomenės poreikiai siejami su ekspropriacija, tačiau pastaruoju metu jie įvardijami ir kaip vienas iš galimų nuosavybės teisės ribojimo pagrindų. Tą patvirtina ir Konstitucinio Teismo praktika. Teismas yra pažymėjęs, jog „ji (nuosavybė aut. past.) gali būti paimama nebent visuomenės poreikiams tenkinti ir tik remiantis įstatymu“²²⁶; „įstatymų leidėjai turi teisę nustatyti taisykles, ribojančias nuosavybės savininkų galimybes visuomenės interesais“²²⁷.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Teismo naudojami skirtingi terminai (visuomenei būtinas interesas, visuomenei svarbus interesas, viešas interesas, visuomenei būtinas ir konstituciškai pagrįstas poreikis) įneša tam tikros painiavos ir gali suponuoti, jog tai skirtingi pagrindai. Tačiau Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizė leidžia teigti, kad tai yra vienas pagrindas, kurį

²¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 28-1003. [28].

²¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000. [29].

²²⁰ Ibid

²²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 17-419. [22].

²²² Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 128.

²²³ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas : teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 1. P. 665// cituota pagal Gečaitė V. Viešojo intereso samprata civiliniame procese// Justitia. 2006, Nr. 2(60). P. 61.

²²⁴ Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 167, 210.

²²⁵ Ibid

²²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 42-771. [4].

²²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7].

paprastumo dėlei įvardinsime kaip visuomenės poreikį. Manytina, kad visuomenės poreikis – vienas iš svarbiausių pagrindų (vertybių), kurio labai yra nustatomi nuosavybės teisės suvaržymai.

Visuomenės poreikio pagrindo išskirtinę padėtį kitų pagrindų sąrašė rodo ir tai, jog labai dažnai nuosavybės teisės yra apribojamos vadovaujantis ne vienu, o keliais pagrindais, tarp kurių yra ir visuomenės poreikio (intereso) pagrindas. Pavyzdžiui, nuosavybės teisės objekto pobūdis gali sąlygoti jo pavojingumą visuomenės narių atžvilgiu ir atitinkamai patenkinti visuomenės poreikio reikalavimą.

Pastebėtina, jog Konstitucinis Teismas visuomenės poreikių turinį atskleidžia tiek kalbėdamas apie nusavinimą, tiek apie nuosavybės teisės ribojimus. Apskritai reikėtų pažymėti, kad Teismas nėra linkęs detalizuoti kitų ribojimo pagrindų. Mokslinėje doktrinoje sąvoka „visuomenės poreikiai“ a priori nėra atskleista ir tą daryti netikslinga. O, pasak Teismo, „visuomenės poreikiai <...> - tai visos visuomenės ar jos dalies interesai, kuriuos valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir patenkinti“²²⁸. „Tad minėti visuomenės poreikiai kartu yra ir valstybės reikmės“²²⁹. „Viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų“²³⁰. Atitinkamam interesui (socialiai svarbiam tikslui), kuris yra pripažintinas visuomenės poreikiu, būdingi tam tikri požymiai: 1) „visuomenės poreikiai - <...> tai visuomet konkretūs ir aiškiai išreikšti visuomenės poreikiai“²³¹, taip pat „visuomenės poreikiai turi būti realūs“²³². 2) riboti nuosavybės teisės galima tik tokiems visuomenės poreikiams, kurie objektyviai negalėtų būti patenkinti, jeigu nebūtų suvaržytos konkrečios nuosavybės teisės. 3) „visuomenės poreikiai nėra statiškas reiškiny. Reikmės, kurios viename visuomenės ir valstybės raidos etape galėjo būti suprantamos kaip visuomenės poreikiai, kitame visuomenės ir valstybės raidos etape gali būti vertinamos kaip neatitinkančios konstitucinės visuomenės poreikių sampratos, ir atvirkščiai“²³³. Tokie viešojo poreikio bruožai paminėti Konstitucinio Teismo praktikoje. Teisės doktrinoje išskiriamos dar kelios viešojo intereso savybės: 1) viešasis interesas yra labai įvairiapusis; 2) bendriausiu požiūriu viešasis interesas nusako tam tikrus bendrus interesus, kuriuos žmonės turi kaip visuomenės nariai; 3) viešasis interesas nėra absoliutus, jis paprastai apsiriboja būtinausių

²²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 29-938. [26].

²²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1004. [31].

²³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977. [11].

²³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 29-938. [26].

²³² Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis)/ats. red. K. Jovaišas. Vilnius: Teisės institutas, 2000. P. 185

²³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1004. [31].

visuomenės ar jos narių poreikių tenkinimu; 4) vienu metu gali egzistuoti skirtingi viešieji interesai ir tada reikia ieškoti šių interesų pusiausvyros²³⁴.

Baigtinio visuomenės interesų sąrašo Konstitucinis Teismas nepateikia, tačiau dažniausiai savo praktikoje visuomenės poreikiu pripažino : 1) aplinkos apsaugą ir priemones, reikalingas užkirsti kelią nereguliuojamai medžioklei ir skatinti protingą medžiojamų gyvūnų išteklių valdymą : „pagal Konstituciją turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris įtvirtintų pačių savininkų priedermę veiksmingai prisidėti prie Konstitucijoje įtvirtinto viešojo intereso – natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsaugos bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo, atkūrimo ir gausinimo, inter alia prie laukinių gyvūnų <...> populiacijų tinkamo valdymo užtikrinimo“²³⁵; 2) visuomenės saugumą : „žmonių, visuomenės ar valstybės interesams pakenkiama, kai turtas naudojamas <...> kaip nusikaltimo dalykas <...>. Be to kai kurios medžiagos ir daiktai kelia tiesioginę grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai ar saugumui <...>. Todėl įstatymuose pagrįstai yra nustatytas tokių daiktų konfiskavimas“²³⁶; 3) „autorių teisių ir interesų gynyba nuo pažeidimų yra viešas interesas“²³⁷; 4) „daugiabučių namų tinkamas eksploatavimas bei jų išsaugojimas yra ne tik privatus savininkų, bet ir viešasis interesas“²³⁸; 5) žmonių sveikatą : „kad įstatymais ir kitais teisės aktais būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį farmacinę veiklą vykdytų tik specialų ir atitinkamą kvalifikaciją turintys asmenys, yra <...> visos visuomenės ir valstybės interesas. <...> žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas“²³⁹; 6) tinkamą valstybės turto valdymą, naudojimą, disponavimą : „negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas būtų valdomas, naudojamas, juo būtų disponuojama taip, kad būtų tenkinami tik vienos socialinės grupės ar atskirų asmenų interesai arba poreikiai ir šis turtas netarnautų viešajam interesui,

²³⁴ Gečaitė V. Viešojo intereso samprata civiliniame procese// Justitia. 2006, Nr. 2(60). P. 70.

²³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 63-2235. [36].

²³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320. [1].

²³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 56-1669. [23].

²³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 110-3536. [25].

²³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 28-1003. [28].

visuomenės poreikiui²⁴⁰; 7) kultūros laisvės užtikrinimą, kultūros valstybinį rėmimą, kultūros paminklų ir vertybių apsaugą²⁴¹ ir pan.

Kaip matome, visuomenės poreikiai yra plati, ir tai atsižvelgiant į sudėtingą kompleksą veiksmų, kurie lemia visuomenės poreikius, ir į daugelį sričių, kuriose šie poreikiai gali pasireikšti, yra neišvengiamas dalykas. Tačiau lygiai taip pat neišvengiamai kyla klausimas, kaip išlaikyti pusiausvyrą tarp konstituciškai saugomo viešojo poreikio ir nuosavybės neliečiamumo. Atsakant į šį klausimą, pirmiausia reikėtų paminėti, jog Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „konstitucinis socialinės darnos imperatyvas, konstituciniai teisingumo, protingumo, proporcingumo principai, kitos Konstitucijos nuostatos suponuoja, tai, kad Konstitucijoje įtvirtinti nuosavybės neliečiamumas ir subjektinių nuosavybės teisių apsauga negali būti interpretuojami kaip pagrindas savininko teises ir interesus priešpriešinti viešajam interesui²⁴². Antra, Teismas taip pat yra pažymėjęs, jog „savininkų nuosavybės teisės gali būti apribotos tik tiek, kiek būtina siekiant <...> visuomeniškai reikšmingo tikslo <...>. Jeigu siekiant minėto visuomeniškai reikšmingo tikslo neišvengiamai būtina koku nors mastu apriboti privačios nuosavybės teises (nepaneigiant šių teisių esmės), tarp minėto tikslo ir pasirinktų ribojimo priemonių turi būti protinga pusiausvyra : gali būti nustatytos tik tokios ribojimo priemonės, kurios savininkų nuosavybės teises ribotų ne daugiau negu yra būtina²⁴³. Taip pat Teismas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad tiek viešas interesas, tiek asmens teisės į nuosavybę yra konstitucinės vertybės, todėl ribojant nuosavybės teises „būtina atsižvelgti į pačių ribojimų pobūdį bei mastą ir šiuo požiūriu įvertinti jų pagrįstumą²⁴⁴. Teismas pripažino – „Lietuvos Respublikos įstatymų sistema gina nuosavybės teises. Konstitucinių vertybių, su kuriomis susiduria nuosavybės teisė, pobūdis lemia konkrečias gynybos ribas. Jas nustatant reikia atsižvelgti į susiduriančių vertybių santykį. Tos ribos ne visais atvejais vienodos²⁴⁵. Taigi „įstatymų leidžiamajai valdžiai yra suteikta nustatyti viešojo intereso ribas konkrečiuose santykiuose. O sprendimai dėl viešojo intereso apibrėžimo ir jo patenkinimo būdo turi būti realiai pagrįsti ir teisėti²⁴⁶.

²⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274. [37].

²⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274. [37].

²⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050. [39].

²⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 63-2235. [36].

²⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977. [11].

²⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 85-2382. [17].

²⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977. [11].

Kitas nuosavybės teisės apribojimo pagrindas – nuosavybės teisės objekto (turto) pobūdis. Kai kurie nuosavybės teisės objektai pasižymi ypatingomis savybėmis, ko pasekoje jų civilinė apyvarta yra ribojama dėl saugumo, sveikatos ar kitokio visuomenės poreikio (CK 4.7 straipsnio 3 d.) taip varžant savininko nuosavybės teises. Tokio turto pavyzdys – alkoholio produktai. Todėl nenuostabu, kad Konstitucinis Teismas viename iš nutarimų pritarė tam, kad „įstatymų leidėjas <...> turėjo pagrindo nustatyti alkoholio produktų laikymo apribojimus ir taip varžyti nuosavybės teisių įgyvendinimą“²⁴⁷, kadangi „alkoholio produktai yra priskiriami specialioms gaminiams, kurių gamybai, importui, prekybai ar kitokiam realizavimui yra reikalingas ypatingas valstybinio reguliavimo režimas“²⁴⁸. Praktikoje ryškūs nuosavybės teisės apribojimai, nustatyti vadovaujantis šiuo pagrindu, yra Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatyme. Panašūs apribojimai taikomi narkotinėms ir psichotropinėms medžiagoms, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piknaudžiavimo jomis sukelia sunkių pasekmių. Atitinkami suvaržymai nustatyti stipriai veikiančioms ar nuodingoms medžiagoms ir pan.

Jau matėme, jog nuosavybės teisės objektai yra labai įvairūs, jų rate galime rasti ir tokių objektų, kurių civilinė apyvarta nėra ribota, tačiau jų atitinkamos ypatybės sąlygoja tam tikrus nuosavybės teisės ribojimus. Tokie ypatingi objektai yra žemė, miškai, vandens telkiniai ir pan. Jų atžvilgiu negalima pilnai įgyvendinti visų nuosavybės teisių. Tą lemia tiek jau minėtas viešasis poreikis, tiek šio turto pobūdis. Todėl Teismas, kalbėdamas apie miško, kaip nuosavybės teisės objekto svarbą, konstatavo, jog „ypatinga ekologinė, socialinė ir ekonominė miško reikšmė aplinkai <...> sąlygoja miško savininkų nuosavybės teisės tam tikrus apribojimus ir suvaržymus. Paprastai tai daroma teisės aktais reguliuojant miško tvarkymą bei naudojimą“²⁴⁹.

Nuosavybės teisės realizavimas gali būti ribojamas, siekiant užtikrinti tinkamą kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugą. Kaip žinia, asmens teisių riba – tai kito žmogaus teisės ir teisėti interesai. Asmens subjektinių teisių realizavimo ribas, kurios atitinkamais atvejais gali sutapti su valstybės nustatomais apribojimais, įtvirtina Konstitucijos 28 straipsnis. Taigi Konstitucijos 28 straipsnis iš esmės užtikrina valstybei galimybę riboti asmens teises, tarp jų ir nuosavybės teisę, tuo atveju, kai asmuo piknaudžiauja savo padėtimi, nesilaiko įstatymų reikalavimų. Tokiai pozicijai pritaria ir Konstitucinis Teismas: „iš Konstitucijos 28 straipsnio turinio darytina išvada, kad asmenims, kurie įgyvendindami savo teises ir naudodamiesi savo laisvėmis, nesilaiko Konstitucijos ir įstatymų, varžo

²⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 63-1827. [16].

²⁴⁸ Ibid

²⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 52-1435. [14].

kitų asmenų teises ir laisves, gali būti taikomos atitinkamos poveikio priemonės, tarp jų – nuosavybės teisių įgyvendinimo apribojimai, ūkinės veiklos ir iniciatyvos suvaržymai²⁵⁰. Šis nuosavybės teisės ribojimo pagrindas, galima sakyti, yra susietas su nuosavybės socialine funkcija. Nuosavybės objekto savininkas turi ne tik atitinkamas teises, bet ir daug pareigų, kurių viena - realizuojant nuosavybės teises, susilaikyti nuo veiksmų, kuriais būtų pažeistos kitų asmenų teisės ar visuomenės interesai.

Su minėta asmens teisių ir laisvių apsauga labai glaudžiai yra susijęs kitas nuosavybės teisės ribojimo pagrindas – teisei priešingų veikų padarymas. Nuosavybės teises reguliuojantys įstatymai dažnai yra pažeidžiami ne tik kėsinant į savininko teises, bet ir pačiam savininkui nesilaikant įstatymų apibrėžtų nuosavybės teisės įgyvendinimo ribų. Visuotinai yra pripažinta nuostata, kad turto savininko teisės yra neatskiriamos nuo kito asmens pareigų šiam turtui. Tiksliau tariant, gerbti svetimą nuosavybę, besąlygiškai laikytis sutartinių įsipareigojimų, susilaikyti nuo neteisėtų ar nusikalstamų veiksmų yra kiekvieno nuosavybės teisės subjekto priedermė. Nesilaikant šos pareigos taikomos atitinkamo poveikio priemonės.

Remdamasis tiek visuomenės poreikio, tiek teisei priešingų veikų atlikimo pagrindu, Konstitucinis Teismas pripažino, jog turto areštas (prevencinė priemonė, taikoma užtikrinant civilinį ieškinį, galimą turto konfiskavimą²⁵¹) ir turto konfiskavimas („priverstinis neatlygintinas konfiskuotino bet kokio pavidalo turto <...> paėmimas valstybės nuosavybėn“²⁵²) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Teismas akcentavo, kad „vienas iš nuosavybės teisės ribojančių požymių yra draudimas panaudoti turtą taip, kad kitiems asmenims ar visuomenei dėl to būtų padaryta žala. Šis draudimas išlieka nepriklausomai nuo to, ar turtą valdo, juo naudojasi bei disponuoja pats savininkas, ar jis yra perduotas valdyti ar naudotis kitiems asmenims“²⁵³. Asmeniui, kuris pažeidžia teisės normų reikalavimus, kyla atitinkama atsakomybė. „Atsakomybės esmė – kryptingi atitinkamose normose numatyti asmens suvaržymai dėl jo smerktino veikimo ar neveikimo <...>. Pagal savo turinį šie suvaržymai gali būti asmeninio ar turtinio pobūdžio <...>. Už padarytus teisės pažeidimus yra nustatomos įvairios, taip pat ir turtinės sankcijos. <...> asmeniui, padariusiam teisės pažeidimą, nuosavybės gynimas susiaurėja pagal sankcijos numatytas ribas“²⁵⁴. Konstitucinis

²⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915. [7].

²⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289. [13].

²⁵² Jovaišas K. Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste// Teisės problemos. 2005, Nr. 9(49). P. 9.

²⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770. [10].

²⁵⁴ Ibid

Teismas nuosavybės teisės ribojimui padarytų teisei priešingų veikų pagrindu pritaria, nes neapribojus nuosavybės teisių, išlieka tikimybė, jog kaltininkas veiką pakartos („kai asmuo nuosavybės teise priklausantį turtą panaudoja nusikaltimui padaryti, jam turi būti nustatytos teisinės priemonės panaudoto turto atžvilgiu. Jeigu tai nebūtų daroma, kaltininkas, atlikęs bausmę, kai kuriais atvejais turimą turtą <...> gali vėl panaudoti nusikaltimams padaryti, todėl baudžiamojo proceso įstatymai pagrįstai numato tokio kaltininko turto paėmimą²⁵⁵) arba nuosavybės teisės objektą nuslėps („turtas areštuojamas, kad jis nebūtų nuslėptas, sunaudotas, ar sunaikintas²⁵⁶), ko pasekoje nebus galima apginti tiek nukentėjusiojo, tiek visuomenės interesų.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad savininkas teisei priešingą veiką gali atlikti ne tik darydamas nusikaltimą, bet ir, pavyzdžiui, pažeisdamas įstatymų nustatytus reikalavimus turto valdymo, naudojimo ir disponavimo srityje. Todėl civiliniai įstatymai numato nuosavybės teisės įgyvendinimo apribojimų pažeidimo civilines teises pasekmes, kurių tikslas – „atkurti neteisėtu disponavimu turtu pažeistas žmogaus teises, visuomenės ir valstybės interesus²⁵⁷.

Būtinybė riboti savininko subjektinges nuosavybės teises gali kilti dėl sudarytų sutarčių, dėl paties asmens atliktų veiksmų, kurie nėra priešingi teisei, arba valstybės tarptautinių įsipareigojimų. Šie ribojimo pagrindai nedetalizuoti Konstitucinio Teismo praktikoje. Kaip žinia CK 4.39 straipsnio 1 d. numatyta, jog nuosavybės teisė gali būti apribota paties savininko valia, įstatymų arba teismo sprendimo. Taigi nuosavybės savininkas gali laisvai sudaryti sutartį, kuria apribotų pilną nuosavybės teisių realizavimą. Pavyzdžiui, kai steigiama ūkinė bendrija, asmenys vieni kitiems perduoda dalį nuosavybės teisių į turtą, kuris tampa bendrijos narių bendrąja daline nuosavybe. Šie asmenys lieka turto savininkais, t. y. tampa bendraturčiais, tačiau kiekvienam iš bendraturčių nustatomi tam tikri ribojimai, susiję su daikto, esančio bendrosios nuosavybės teisės objektu, naudojimu, valdymu ir disponavimu (CK 4.75 str., 4.79 str.).

Lygiai taip pat atitinkami asmens veiksmai, kuriais tiesiogiai nesiekama įtakoti nuosavybės teisinių santykių, nulemia atitinkamus nuosavybės teisės suvaržymus. Pavyzdžiui, „santuokos sudarymas nulemia ir specialų nuosavybės teisės įgyvendinimo į santuokoje įgytą turtą būdą, jeigu jo nepakeičia vedybų sutartis²⁵⁸.

²⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320. [1].

²⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289. [13].

²⁵⁷ Jovaišas K. Pagrindinių įstatymų, užtikrinančių žmogaus asmens, privataus gyvenimo ir nuosavybės apsaugą, komentaras// Verslo ir komercinė teisė. 2003, Nr. 1. P. 64.

²⁵⁸ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvinauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2. P. 118.

Valstybė dažnai prisiima atitinkamus tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių apsaugos srityje. Tokiais įsipareigojimais, viena vertus, yra siekiama užtikrinti tinkamą asmens teisių apsaugą, kita vertus, dažnai tarptautinėse sutartyse yra numatyti ir tam tikri teisėti bei reikalingi teisių (taip pat ir nuosavybės teisės) suvaržymai. Todėl, nenuostabu, jog Konstitucinis Teismas valstybės tarptautinius įsipareigojimus pripažįsta tinkamu nuosavybės teisės ribojimo pagrindu.

Kaip matyti, dominuojančią padėtį nuosavybės teisės ribojimo pagrindų sąrašė užima visuomenės poreikiai. Konstitucinis Teismas pakankamai dažnai aptartus ribojimo pagrindus susieja su visuomenės poreikiais, pavyzdžiui, turto areštą tinkama prevencine priemone pripažino tiek dėl nukentėjusių asmenų interesų gynimo, tiek dėl visuomenės poreikių apsaugos. Teismas savo jurisprudencijoje ne tik nustato, ar nuosavybės teisės suvaržymas yra pateisinamas (arba nepateisinamas), bet ir neretai konkrečiai įvardija visuomenės poreikius, kurių labai ribojama nuosavybės teisė. Toks nuosavybės teisės ribojimų saistymas visuomenės poreikiu yra tikslingas ir tinkamas. Analogiškas požiūris sutinkamas ir teisės doktrinoje, kad apribojimų reikalingumas demokratinėje visuomenėje turėtų būti grindžiamas galimybe riboti nuosavybės teises tik visuomenės narių teisių ir teisėtų interesų labui, kad nuosavybės teisės apribojimai gali būti pateisinami, jei jie tarnauja visuomenės interesui. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija visuomenės poreikių atžvilgiu artima Europos žmogaus teisių teismo ir Europos teisingumo teismo nuomonei, nes pastarieji teismai visuomenės interesą (bendrijos bendrąjį interesą, bendrąjį interesą) laiko esmine, visaapimančia nuosavybės teisės ribojimų kategorija²⁵⁹. Beveik kiekvienoje konstitucinės justicijos byloje, susijusioje su nuosavybės santykiais, Teismas daro nuorodą į viešąjį interesą, taigi viešojo poreikio vyravimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, leidžia teigti, kad tai esminis nuosavybės teisės ribojimo pagrindas. Kiti ribojimo pagrindai yra daugiau pagalbinio pobūdžio.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad Konstitucinis Teismas tinkamai laiko tokius apribojimus kaip, pavyzdžiui, turto konfiskavimas, turto areštas, alkoholio produktų laikymo apribojimai, įvairūs ribojimai, susiję su žemės tinkamu naudojimu ir pan. Tuo tarpu Konstitucijai prieštaraujančiais ribojimais buvo įvardinti draudimas valdininkui įsigyti daugiau kaip 10 procentų vienos įmonės vertybinių popierių, asmens išsilavinimas ir pan. Tačiau reikia nepamiršti, jog vadovaujantis nuosavybės teisės ribojimo pagrindais yra atliekami įvairaus pobūdžio šios fundamentalios teisės suvaržymai. Todėl, kad ir koku pagrindu besiremiant būtų nustatomi nuosavybės teisės apribojimai, jie visada turi neprieštarauti pagrindiniam valstybės įstatymui ir

²⁵⁹ Usher J. A. Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001. P. 111-113; Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 210.

atitikti Konstitucinio Teismo suformuotą bendrą žmogaus teisių ribojimo taisyklę, o juos taikant privalu laikytis ne kartą Teismo praktikoje minėtų nuosavybės teisės ribojimo sąlygų.

PABAIGA

Magistro baigiamajame darbe naudotų metodų dėka mokslinio tyrimo duomenys yra visiškai patikimi, o darbe keltas tikslas įgyvendintas – atskleista bei įvertinta nuosavybės teisės turinio traktuotė bei nuodugnai ištirti šios teisės ribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Taip pat tinkamai išsrešti ir užsibrėžti uždaviniai, t. y. pateikta nuosavybės ir nuosavybės teisės samprata, atskleista šios teisės esmė, įvertintas nuosavybės teisės sintezės į teisių trejetą aktualumas, nurodytos nuosavybės teisės ribojimo ištakos ir prielaidos.

Minėti dalykai leidžia teigti, jog darbo pradžioje kelta hipotezė pasitvirtino – Konstitucinis Teismas suformulavo šiuolaikišką nuosavybės teisės turinio sampratą bei pateikė pagrįstus šios fundamentalios teisės ribojimo pagrindus.

IŠVADOS

Magistro baigiamajame darbe, atlikus mokslinį tyrimą, gautos tokios išvados:

1. Nuosavybė yra daugiaaspektė sąvoka. Nuosavybė ekonomine prasme – tai ekonominiai santykiai, atsiradę dėl daiktų valdymo, naudojimo ir disponavimo jais. Kalbant apie teisinę nuosavybės reikšmę, skiriama nuosavybės teisė kaip savarankiškas institutas ir kaip subjekto teisė į turtą.
2. Nuosavybės teisei visais laikais buvo teikiamas išskirtinis dėmesys. Šiuo metu nuosavybės teisė yra viena iš pagrindinių visuotinai pripažintų žmogaus teisių ir įtraukta tiek į su asmens teisėmis ir laisvėmis susijusius tarptautinius teisės aktus, tiek ir į valstybių konstitucijas bei kitus įstatymus.
3. Nuosavybės santykių teisinis reglamentavimas yra kompleksinis - į nuosavybės teisės institutą patenkančios teisės normos sudaro vientisą sistemą, sukonstruotą tiek iš viešosios, tiek iš privatinės teisės normų.
4. Civilistikoje nuosavybės teisė paprastai apibūdinama kaip subjektinė teisė, atsirandanti teisės normų pagrindu, įvykus tam tikram juridiniam faktui arba jų deriniui, ir duodanti galimybę jos turėtojui savo nuožiūra objektyviosios teisės normų nustatytose ribose turtą valdyti, naudoti ir juo disponuoti.
5. Konstitucinė nuosavybės teisės kategorija, suformuota Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, yra savarankiška ir plačiausia savo turiniu palyginti su jos traktavimu atskirose teisės šakose, kur nuosavybės teisės samprata suvokiama siauresne apimtimi.
6. Konstitucinis Teismas, formuodamas konstitucinę nuosavybės koncepciją, vadovaujasi civiline nuosavybės samprata, į pastarąją įtraukdamas nuosavybės kaip pareigos visuomenei sąvoką, papildydamas ją platesniu objektu, kurie paprastai atskirose teisės šakose net neasocijuojami su nuosavybe, ratu, išskirdamas svarbias nuosavybės teisės funkcijas bei praplėsdamas nuosavybės traktuotę teisės įgyti nuosavybę įtraukimu.
7. Tradiciškai nuosavybės teisės turinys suvokiamas kaip savininko galimybė turtą valdyti, naudoti ir juo disponuoti. Kol kas Lietuvos civilinės teisės teorijoje klasikinė nuosavybės teisės turinio apibrėžtis nėra žymiai kvestionuojama. Tačiau Vakarų Europoje atsisakyta nuosavybės teisės turinį susieti su teise valdyti nuosavybės teisės objektą, jį naudoti ir disponuoti.

8. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota nuosavybės teisės turinio samprata netapatinama su klasikinėje civilinėje teisėje įprasta savininko teisių „triada“. Teismas pastebėjo, jog subjektinės nuosavybės teisės sintezė iš teisių trejetą neatitinka nuosavybės teisinių santykių įvairovės, pripažino kitų nuosavybės teisės turinį sudarančių galimybių egzistavimą ir neatsisakė joms suteikti konstitucinės nuosavybės apsaugos garantijų.
9. Konstitucinio Teismo įvardytos iš nuosavybės teisės turinį patenkančios teisės, suklasifikuotos iš tokias grupes: pirmąją grupę sudaro teisių „triada“, antrąją grupę - teisės, susijusios su nuosavybės apsauga, trečiajai grupei priskirtinos specifinės akcininko nuosavybės teisės, su paveldėjimu susijusios teisės patenka iš ketvirtąją grupę.
10. Konstitucinis Teismas savo praktikoje suformulavo nuosavybės teisės turinio apibrėžimą, suponuojantį, jog savininkui priklauso nebaigtinis nuosavybės teisių sąrašas ir, kad jis su savo nuosavybe gali elgtis, kaip tik nori, tačiau paisydamas įstatymų reikalavimų ir nepažeisdamas kitų asmenų teisių.
11. Nuosavybės teisė yra reliatyvi. Šiuo metu ypač akcentuojamas įpareigojantis nuosavybės pobūdis, socialinė funkcija, o kalbant apie nuosavybės neliečiamumo principą, nurodomas jo neabsoliutus pobūdis, tačiau nuosavybės teisės apribojimų pateisinimas remiantis Konstitucija yra problematiškas dėl joje nenumatytos galimybės riboti šią teisę ir įtvirtintos pozityvios apsaugos garantijos.
12. Konstituciniam Teismui pavyko Konstitucijos 23 straipsnio kontekste pateisinti nuosavybės teisės apribojimus. Teismo praktikoje buvo suformuota bendroji žmogaus teisių ribojimo formulė bei nurodytos sąlygos, kurių privalu laikytis ribojant nuosavybės teises.
13. Konstitucinio Teismo vartojama terminologija ir takoskyros tarp ekspropriacijos ir nuosavybės teisės ribojimų, pasireiškiančių nuosavybės paėmimu, nedarymas apunkina nuosavybės teisės apribojimo pagrindų nustatymą.
14. Nuosavybės teisės apribojimo pagrindų šaltiniais Konstitucinis Teismas pripažįsta Konstituciją, Žmogaus teisių doktriną, demokratinių valstybių praktiką, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją bei Europos žmogaus teisių teismo praktiką.
15. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje minimi tokie nuosavybės teisės ribojimo pagrindai kaip visuomenės poreikiai, nuosavybės teisės objekto pobūdis, kitų asmenų teisių ir laisvių apsauga, teisei priešingų veikų padarymas, asmens atlikti veiksmai, sutartys, valstybės tarptautiniai įsipareigojimai.
16. Išskirtinę padėtį nuosavybės teisės ribojimo pagrindų sąrašė užima visuomenės poreikiai, kurie apibūdinami kaip visos visuomenės ar jos dalies interesai, kuriuos valstybė,

vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir patenkinti. Viešojo poreikio vyravimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, leidžia teigti, kad tai yra esminis nuosavybės teisės ribojimo pagrindas. Kiti ribojimo pagrindai yra daugiau pagalbinio pobūdžio.

SIŪLYMAI, REKOMENDACIJOS

Rašant darbus panašia tema ar civilinės, konstitucinės teisės vadovėlius rekomenduojama atsižvelgti į besiplečiantį nuosavybės teisės objektų ratą, kintančią šios teisės turinio traktuotę ir neapsiriboti nuosavybės teisės sinteze į teisių trejetą. Taip pat siūloma atkreipti dėmesį į šios fundamentalios teisės ribojimą bei tinkamą jo kvalifikavimą. Mokslinėje teisės doktrinoje nuosavybės teisės ribojimai nėra aiškiai atsieti nuo ekspropriacijos, todėl tikslinga ištirti bei pateikti šių reiškinių tinkamą įvertinimą.

Kintant nuosavybės teisės koncepcijai ir plėtojantis jos turiniui, neišvengiamai kyla klausimas, kiek ir kokių teisių, patenkančių į nuosavybės teisės turinį, visuma leistų konstatuoti nuosavybės teisės buvimą. Taip pat neaišku, ar tik visų savininko galimybių, sudarančių nuosavybės teisės turinį, atėmimas reikš ekspropriaciją. Kol kas nuodugnių atsakymų į tokius klausimus nėra, todėl rekomenduojama plačiau ištirti šias problemas, juolab, kad jos aktualios ne tik teoriniame, bet praktiniame lygmenyje.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje doktrinoje, analizuodamas tam tikrus nuosavybės teisės aspektus, dažnai remiasi ir vadovaujasi Europos žmogaus teisių teismo šioje srityje suformuota praktika. Taigi galima palyginti, ar Konstitucinis Teismas visada aklaui seka šios Europos institucijos formuojama jurisprudencija, ar, atsižvelgdamas į ją, kuria savo doktriną.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74.
3. Lietuvos Respublikos kodeksų rinkinys. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 2000 m. lapkričio 21d. 2-asis papildytas leidimas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2000.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 292 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1994, Nr. 26-450.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ papildymo ir pakeitimo“ 3 punkto dalių, kuriomis pakeistos 1991 m. birželio 18 d. įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 4 straipsnio penktoji ir šeštoji dalys, bei 14, 15, 16, 17, 18 ir 19 punktų, kuriais šio įstatymo 12 straipsnis papildytas 10, 11, 12, 13, 14 ir 15 punktais, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1994, Nr. 42-771.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. sausio 12 d. įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ pakeitimo“ 2 punkto antrosios dalies 4 punkto, kuriuo pakeistas 1991 m. birželio 18 d. įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antrosios dalies 2 punktas, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos 1994 m. sausio 11 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ pakeitimo ir papildymo“ 2 punkto 4 papunkčio, kuriuo 1991 m. birželio 18 d. įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antroji dalis papildyta 4 punktu, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1994, Nr. 47-889.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 10 straipsnio pirmosios dalies bei 50 straipsnio

- pirmosios dalies normų ir Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo 2 straipsnio antrosios dalies bei 14 straipsnio šeštosios dalies nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1996, Nr. 9-228.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio 1 dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio 1 bei 2 dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio 2 bei 3 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915.
 8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1996, Nr. 114-2643.
 9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1997, Nr. 15-314.
 10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 26 straipsnio pirmosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1997, Nr. 31-770.
 11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo pirmosios dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1997, Nr. 40-977.
 12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 31 d. nutarimo Nr. 1169-22 „Dėl specialaus Vyriausybės vertybinių popierių aukciono“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės išdo įstatymo 1 straipsnio antrajai daliai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 21 straipsnio 5 punktui ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos 1995 metų valstybės biudžeto ir atskaitymų į savivaldybių biudžetus normatyvų bei dotacijų“ 4 straipsniui“// Valstybės žinios. 1997, Nr. 58-1351.
 13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.
 14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 „Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo“ 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998, Nr. 52-1435.
 15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 6 d. nutarimu Nr. 909 patvirtintos Valstybės išperkamos žemės nominalios kainos nustatymo metodikos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998, Nr. 57-1605.
 16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998, Nr. 63-1827.
 17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998, Nr. 85-2382.
 18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 1, 4, 9 ir 11 dalių, 8 straipsnio 1 dalies, 15 straipsnio 2 punkto ir 20 straipsnio 1, 2,

- 3 bei 4 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998, Nr. 95-2642.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos muziejų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740.
 20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 852 „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ patvirtintos Namų perdavimo bendrijai tvarkos 2.1.2 papunkčio ir 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 20 straipsnio 3 daliai“// Valstybės žinios. 1999, Nr. 56-1813.
 21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 8 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių bei 16 straipsnio 7, 8 ir 9 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1999, Nr. 85-2548.
 22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdinio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai“// Valstybės žinios. 2000, Nr. 17-419.
 23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹⁰ straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2000, Nr. 56-1669.
 24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui“// Valstybės žinios. 2000, Nr. 88-2724.
 25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo (1995 m. vasario 21 d. redakcija) 16 straipsnio 1 dalies, 17 straipsnio 1 ir 2 dalių, 19 straipsnio ir šio įstatymo (2000 m. birželio 20 d. redakcija) 27 straipsnio 4 ir 7 dalių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 15 d. nutarime Nr. 852 „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ patvirtintų Tipinių daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatų 8 punkto 1, 3 ir 4 straipsnių, 10 punkto 1 pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2000, Nr. 110-3536.
 26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų išsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“// Valstybės žinios. 2001, Nr. 29-938.
 27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 573 straipsnio (1994 m. gegužės 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 24-889.

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 11 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 28-1003;
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 3 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 113-5057.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 „Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1004.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 2 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija) ir 13 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 patvirtintų Vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 25 punkto 2 pastraipos (2001 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir šių nuostatų 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 68-3094.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, kuriais buvo sprendžiami iki Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo Lietuvoje

- veikusių valstybinių profesinių sąjungų valdyto turto klausimai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 93-4223.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo“ nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu Nr. 1156 patvirtintų Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 84 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 4 daliai (1994 m. liepos 18 d. redakcija)“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 115-5221.
 35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708.
 36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 63-2235.
 37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ 1995 m. birželio 13 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1320 „Dėl Lietuvos nepriklausomybės signatarų namų ir Lietuvos menininkų rūmų“ 1, 2.3 ir 2.4 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274.
 38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas „Dėl piniginių kompensacijų už nekilnojamąjį turtą sumokėjimo terminų pailginimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 152-5605.
 39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.

Specialioji literatūra

1. Andrulienė A., Baltutytė E., Birmontienė T. ir kt. Žmogaus teisės. Diskriminacijos draudimas Lietuvoje ir tarptautinėje teisėje: mokomoji priemonė. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004.
2. Arlauskas S. Turiningieji teisės pagrindai. Pagrindinių subjektinių teisių teorijos metmenys: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
3. Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2.
4. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002.
5. Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004.
6. Fedosiuk O. Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20).
7. Gečaitė V. Viešojo intereso samprata civiliniame procese// Justitia. 2006, Nr. 2(60).
8. Geisler Ch., Daneker G. Property and Values. Alternatives to Public and Private Ownership. Washington: Island Press.
9. Girard P. F. Romėnų teisė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1931. T. 1.
10. Hegel G. W. F. Teisės filosofijos apmatai arba prigimtinės teisės ir valstybės mokslo metmenys. Vilnius: Mintis, 2000.
11. Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos: straipsnių ir mokslinių darbų ištraukos. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.
12. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.-V., 2005.
13. Jovaišas K. Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste// Teisės problemos. 2005, Nr. 9(49).
14. Jovaišas K. Nuosavybės teisinis režimas// Teisės problemos. 2006, Nr. 3(53).
15. Jovaišas K. Pagrindinių įstatymų, užtikrinančių žmogaus asmens, privataus gyvenimo ir nuosavybės apsaugą, komentaras// Verslo ir komercinė teisė. 2003, Nr. 1.

16. Kiršienė J. Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S)/LTU. V., 2003.
17. Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998.
18. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2002.
19. Konstitucinis teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje: konferencijų medžiaga. Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė, 1995.
20. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2001, Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga. Panevėžys: Teisė, 1994.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis)/ats. red. K. Jovaišas. Vilnius: Teisės institutas, 2000.
23. Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V./red. Staskonis V. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vajusta. 1997.
24. Mikelėnas V. Vindikacija ir jos taikymas// Justitia. 2005, Nr. 1(55).
25. Mizaras V. Nuosavybės turinys pagal Europos teisę// Teisė. 2000, Nr. 34.
26. Namų advokatas/sudar. Prapiestis J. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
27. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999.
28. Pakalniškis V. Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63).
29. Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20).
30. Pakalniškis V. Valdymas ir valdymo gynimas Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse// Jurisprudencija. 2004, Nr. 54(46).
31. Politinės minties enciklopedija/ red. Miller D. Vilnius: Mintis, 2005.
32. Prievolių įvykdymo užtikrinimo problemos naujųjų ekonominių santykių aplinkoje: tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Justitia, 1996.
33. Property Law and Human Rights/ Editor J. Wadham. London: Blackstone Press, 2001.
34. Rauličkytė A. Eminent domain prigimtinės teisės teorijoje// Politologija. 1997, Nr. 2(10).
35. Rauličkytė A. Nuosavybės teisės gynimas konstitucinės priežiūros institucijose: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/VU. V., 2000.

36. Rymeikis T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perdavimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos// Jurisprudencija. 2004, Nr. 57(49).
37. Ruso Ž. Ž. Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1979.
38. Schäfer H. B., Ott C. The Economic Analysis of Civil Law. Cheltenham, 2004.
39. Stačiokas R., Stundžienė E. Nuosavybė ir verslininkystė: mokomoji priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996.
40. Stanislovaitis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005.
41. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
42. Švilpaitė E. Konstitucija ir nuosavybės teisės apribojimo galimybės// Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).
43. Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005.
44. Švilpaitė E. Valstybės teisė riboti nuosavybės teisę pagal Europos žmogaus teisių konvencijos Pirmąjį protokolą// Jurisprudencija. 2003, Nr. 44(36).
45. Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
46. Usher J. A. Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001.
47. Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
48. Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000.
49. Valleta V. Vakarai ir Lietuva : žemės ir nekilnojamo turto nuosavybės teisės lyginamoji analizė// Teisės problemos. 1994, Nr. 4.
50. Valiukevičius V. Nuosavybės teisė mūsų žemės reformos įstatymuose. Vilnius, 1992.
51. Vasarienė D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
52. Vitkevičius P. S. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006.
53. Žmogaus teisių apsaugos mechanizmas: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997.
54. Гомола А. И. Гражданское право: учебник. Москва: Академия, 2003.
55. Гражданское право/ под. ред. Е. А. Суханова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2.
56. Камышанский В. П. Право собственности: пределы и ограничения. Москва: Закон и право, 2000.

SANTRAUKA

Nekvestionuojamas teiginys, jog nuosavybės teisė užima išskirtinę vietą pagrindinių žmogaus teisių sistemoje. Ji reglamentuota daugelyje įstatymų, o visų pirma Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Civiliniame kodekse. Siekiant deramai apsaugoti šią fundamentalią teisę, būtinas tinkamas nuosavybės teisės sampratos, jos turinio ir apribojimo pagrindų atskleidimas bei nustatymas. Magistro baigiamajame darbe, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika, analizuojami minėtieji nuosavybės teisės aspektai.

Nuosavybės teisiniam reglamentavimui yra būdingas kompleksiskumas. Konstitucinė nuosavybės teisės traktuotė yra plačiausia. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuojama nuosavybės teisės turinio apibrėžtis nėra spraudžiama į savininkui priklausančių tradicinių teisių „triadą“. Vienoje iš šiais metais nagrinėtų konstitucinės justicijos bylų Teismas nuosavybės teisės turinį „išlaisvino“ iš nuosavybės teisės sintezės į teisių trejetą, konstatuodamas, jog savininkas su savo nuosavybe gali elgtis, kaip tik nori, tačiau nepažeisdamas įstatymų, nevaržydamas kitų asmenų teisių ir laisvių.

Taigi nuosavybės teisė nėra visiškai absoliuti savininko galimybių visuma. Ji, kaip ir kai kurios kitos teisės, gali būti ribojama ar net paimama. Tokiais atvejais iškyla vertybių, kurių labai ribojama nuosavybės teisės įgyvendinimas, klausimas. Konstitucinio Teismo praktikoje pagrindinė tokia vertybė, tiksliau nuosavybės teisės ribojimo pagrindas yra visuomenės poreikiai. Jie nėra vienintelis nuosavybės teisės ribojimo pagrindas, bet dominuoja kitų pagrindų sąrašė. Tačiau kiekvienas nuosavybės teisės suvaržymo atvejis negali prieštarauti Konstitucijai ir turi atitikti Konstitucinio Teismo nurodytas nuosavybės teisės ribojimo sąlygas.

SUMMARY

The statement that the law of property takes an exceptional part in the system of main human rights is unquestioned. It is regulated in a lot of laws and first of all in the Constitution of the Republic of Lithuania and in the Civil Code. In order to properly protect this fundamental law, there is a necessity of a suitable understanding of the law or property, revealing and determining its content and restriction of basics. Under the guidance of practice of Constitutional Court of the Republic of Lithuania the above mentioned aspects of law property are being analyzed in this final Master's work.

Complexity is characteristic of legal regulation of property. Constitutional interpretation of the law of property is the broadest. Definition of the content of the law of property formed in the jurisprudence of the Constitutional Court is not thrust into the “triad” of the traditional rights belonging to the owner. In one of the cases of constitutional justice analyzed this year, the court “freed” the content of property of law from the synthesis of property law into the “triad” of laws, stating that the owner can treat his property as he finds it best, without breaking laws, not restricting other people's rights and freedoms.

Thus, law of property is not the whole complex of the owner's possibilities. It might, as well as some other rights, be limited or even deprived. In such cases question arises of values, in favour of which implementation of property law is limited. In the practice of the Constitutional Court the main such value or, to be more precise, the basics for limiting property law is the needs of the society. They are not the only bases of limiting the law or property but are dominant on the list of other basis. However, each case of restricting the property law cannot contradict the Constitution and has correspond the conditions of property law indicated by the Constitutional Court.

Magistro baigiamasis darbas „Nuosavybės teisės turinys ir jos ribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje“ baigtas 2006 m. lapkričio 30 d.

Studentė

S. Marcinkėnaitė

Darbo vadovas

G. Sagatys